

Univerzita Karlova v Praze
Evangelická teologická fakulta

bakalářská práce

Barbora Mráčková

Slavení jedním srdcem, jedním hlasem

***Komentář k II. dokumentu Universa Laus
„Hudba v křesťanských liturgiích“***

Vedoucí práce: Pavel Hradilek
Obor: Teologie křesťanských tradic
Rok: 2006

Děkuji svému vedoucímu práce, Pavlu Hradilkovi, za všechny rady, postřehy, námitky a pomoc při psaní této práce. Neméně pak děkuji Vlastimilu Dufkovi SJ za veškeré doprovázení spletitými cestami řeči církevních dokumentů.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „*Slavení jedním srdcem, jedním hlasem; Komentář k II. dokumentu Universa Laus ,Hudba v křesťanských liturgiích*“ napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů.

v Říčanech, dne 17.4.2006

Barbora Mráčková

Úvod	5
1. Stručná historie <i>Universa Laus</i> a vznik I. dokumentu	7
2. II. dokument <i>Universa Laus</i>	9
3. Terminologie	10
4. Liturgie zve k účasti celého člověka	12
4.1. Naslouchání	12
4.2. Tělo	14
5. Několik podob hudby v liturgii	17
5.1. Ticho	17
5.2. Slovo	19
5.3. Zpěv	20
6. Hudba v liturgii.....	24
6.1. Hudba v liturgii před II. vatikánským koncilem	25
6.2. Hudba v liturgii po II. vatikánském concilu.....	27
7. Společenství	31
7.1. Slavení jedním srdcem, jedním hlasem	34
7.2. Úloha hudebníků	37
8. Nová píseň, nové lidství	42
Závěr	46
Příloha 1.: <i>Universa Laus</i> - Document II, <i>Hudba v křesťanských liturgiích</i>	49
Příloha 2.: <i>Universa Laus</i> - Document II, <i>De la musique dans les liturgies chrétiennes</i>	54
Bibliografie	59

seznam zkratk:

LG	Věřoučná konstituce o církvi <i>Lumen gentium</i>
LMT	<i>Liturgical Music Today</i>
MCW	<i>Music in Catholic Worship</i>
MP	<i>Motu Proprio Pia X.</i>
MS	<i>Musicam sacram</i>
SC	Konstituce o posvátné liturgii <i>Sacrosanctum concilium</i>
UL I.	I. dokument <i>Universa Laus</i> „ <i>O hudbě při bohoslužbě</i> “
UL II.	II. dokument <i>Universa Laus</i> „ <i>Hudba v křesťanských liturgiích</i> “

Úvod

Cílem této práce je předložit jakýsi komentář k II. dokumentu *Universa Laus* „Hudba v křesťanských liturgiích“, z jehož třetí kapitoly jsem si „zapůjčila“ nadpis, coby název celé práce. Liturgie má svůj slovní základ v řeckých slovech *λαος* (lid) a *ἔργον* (dílo-práce), doslovný překlad slova *leitourgia* by tedy zněl: „veřejné dílo“. Právě tak bych chtěla liturgii – a tedy i hudbu, jako její nedílnou součást - dále nahlížet . Jako událost, na níž má podíl celé společenství, jež se k jejímu slavení shromáždí, a kde každý smí doufat, že jeho hlas nejen promluví, ale bude vyslyšen.

Jazyk liturgie je nesmírně pestrý, zasahuje celého člověka, všechny jeho smysly. Středem liturgie je Slovo, ale k jeho vyslyšení ani k odpovědi na jeho výzvu nepostačují prostředky, jež nabízí řeč. Slovo Písma totiž není pouhým textem, je to *dabar*, slovo, jež působí, které je zprávou, zkušeností, voláním i setkáním s kýmisi, kdo nás převyšuje¹ a především v liturgii je patrné, že jeho hlas promlouvá a volá k odpovědi všechny přítomné.

Jedním ze způsobů, jimiž liturgie člověka oslovuje, je hudba. V tradicích židovské i křesťanské náboženské praxe však bývaly hranice mezi „řečeným“ a „zpívaným“ zastřeny, řeč se zpěvu velmi přibližovala a, jak uvidíme dále, hudba může nabýt v souvislosti s liturgií vskutku rozličných, nečekaných podob.

Propojení hudby a liturgie se věnují i dokumenty *Universa Laus*, z nichž druhý, již zmíněný, „Hudba v křesťanských liturgiích“, bych chtěla v této práci přiblížit. Nebude se však jednat o komentář k jednotlivým bodům v jejich chronologickém sledu, ale spíše k tématům, jež se v textu objevují. Použiji-li hudební terminologii, pak samotný dokument bude na následujících stránkách *cantem firmem* a *kontrapunktem* k němu budou vybrané pasáže z několika jiných dokumentů o liturgické hudbě.

Jedním z prvních hlasů, jež zazní vedle II. dokumentu bude jeho předchůdce, I. dokument *Universa Laus* „O hudbě při

---

¹ srov. The Milwaukee Symposia For Church Composers: A Ten-Year Report 45-46

bohoslužbě“, kterému se také budu více věnovat v dalších kapitolách. Neb jsou oba dokumenty, jak dále uvidíme, ponejvíce ovlivněny myšlenkami II. vatikánského koncilu, neopomenu je porovnat především s Konstitucí o posvátné liturgii „*Sacrosanctum concilium*“ (1963), či s dokumentem „*Musicam sacram*“ (1967), jenž se na ni přímo odvolává. Abychom mohli nahlédnout II. dokument i v širších historických souvislostech, představím stručně historii sdružení *Universa Laus*, připomenu několik skutečností z dějin církevní hudby a budu tento dokument konfrontovat s dokumentem „předkoncilním“ - „*Motu Proprio Pia X.*“ (1903), ale i s několika dokumenty novějšími, již poznamenanými koncilními reformami - těmi budou: „*Music in Catholic Worship*“ (1972), dokument určený pro římskokatolickou církev ve Spojených státech a „*Liturgical Music Today*“ (1982), jenž na předchozí přímo navazuje a aplikuje jeho principy na konkrétní podoby liturgie; „*The Milwaukee Symposia for Church Composers*“ (1992), jenž vzešel z desetiletého studia, pozorování a dialogů o liturgické hudbě především římskokatolické tradice ve Spojených státech; „*The Snowbird Statement on Catholic Liturgical Music*“ (1995), dokument inspirovaný katolickými liturgisty a hudebníky anglicky mluvícího světa (USA, Velká Británie, Kanada, Irsko).

Neboť *cantus firmus* nemusí být nutně vrchním hlasem, může se někdy zdát, že komentovaný dokument není vždy výchozím textem, a proto je nutno mít na paměti, že jen jeho „pevný zpěv“ je vždy tím, který určuje harmonii.

1. Stručná historie *Universa Laus* a vznik I. dokumentu

V roce 1962 se ve Švýcarsku sešla skupina liturgistů a hudebníků, aby se společně věnovali studiu teorie a praxe hudby v křesťanské liturgii. Tato skupina se rychle rozšířila, roku 1965 byla iniciátorem mezinárodního kongresu liturgické hudby ve švýcarském Freiburgu a v dubnu roku 1966 se z ní v Luganu zformovalo sdružení *Universa Laus*.

Ačkoliv je v současnosti pevně zakořeněno v Evropě, jeho členská základna je velmi široká, otevřena kléru i laikům – od znalců liturgie přes muzikology a pastory až po profesionální hudebníky, a ač zde nalezneme převážně členy římsko-katolické církve, i ostatní denominace jsou tu zastoupeny a vítány. Nejedná se tedy o oficiální instituci, ale o fórum pro výzkum, informace a rozhovory v oblasti církevní hudby.

Je nutno si uvědomit, že *Universa Laus* bylo založeno necelé tři roky po publikování konstituce *Sacrosanctum concilium*, a neboť se jeho zakládající členové pohybovali uprostřed právě probíhajících reforem, přirozeně se snažili výsledky svých studií o zpěvu a instrumentální hudbě v liturgii uvést v soulad s duchem II. vatikánského koncilu. Tím bylo ovlivněno celé první období činnosti *Universa Laus* v letech 1962-1968.

Další období, které bychom mohli ohraničit lety 1969-1976, bylo pak poznamenáno uváděním těchto reforem v život – v různých jazykových oblastech se setkávala liturgie s kulturními odlišnostmi, podle nichž byly přicházející změny též odlišně přijímány. Druhým přínosem, jímž bylo toto období ovlivněno, byl nový přístup ke studiu liturgické hudby, tentokrát ve světle disciplín, jako jsou semiotika, lingvistika, sociální psychologie či antropologie.

Jak již bylo zmíněno, stále více se projevovaly rostoucí divergence v kulturní a církevní oblasti ve „světě po II. vatikánském koncilu“. Proto se v dubnu roku 1977 v belgickém Gentinnes, po jedenácti letech pravidelného setkávání *Universa Laus*, zrodila

představa dokumentu, jenž by interpretoval některé základní myšlenkové linie vlastní celé skupině, vyrůstající ze zkušeností nabytých během uplynulých patnácti let.

Navzdory všeobecné shodě nad většinou bodů diskutovaného tématu převládaly u některých obavy, zda se podaří zkomponovat takový dokument, který by v jeho finální podobě mohli schválit všichni zúčastnění. Obavy vyplývaly především z odlišností církevně-hudebních tradic a hudebních kultur, z nichž tvůrci budoucího dokumentu vycházeli. Problémy, jež často stojí v popředí zájmu – jako např. úloha varhaníka, nový význam kantorské služby či způsob užití hudebních nástrojů – se ukázaly být spíše problémy regionálními. *Universa Laus* se tedy více soustředilo na otázky hudební mentality, terminologie a zvyklostí. Jejich práce zahrnuje aspekty historické, teologické, technické i pastorální a je charakteristická jak svou pevnou vazbou k tradici, tak svou otevřeností kulturním odlišnostem.

Nejprve diskuse směřovaly k vytvoření obsáhlého dokumentu, založeného na všeobecně přijímaných názorech. K podílu na tvorbě tohoto dokumentu, z kterého měl být posléze „extrahován“ krátký text, jakási charta, bylo přizváno mnoho členů *Universa Laus*.

Avšak v březnu 1978, po prostudování všech příspěvků byl projekt náhle změněn: onen krátký text by měl vzniknout jako první a být určen primárně členům *Universa Laus* a těm, kteří se přímo zabývají liturgií. Neměl by mít nikterak charakter nějaké doktrinní deklarace, ale měl by reagovat na napětí mezi kreativitou a současnými tendencemi, navrhnout cestu výzkumu, zdůraznit naléhavost formace těch, kdo jsou přímo zodpovědní za průběh liturgie a osvětlit budoucí úlohu *Universa Laus*

Vytvořením souboru „thezí“ s komentářem byl pověřen Claude Duchesneau. Jeho práce byla představena v dubnu 1978 v Londýně a předána k dalšímu rozpracování Josephu Galineau. Dokument

„*O hudbě při bohoslužbě*“, vytvořený na tomto základě, byl vydán roku 1980 v angličtině, francouzštině, italštině a španělštině.²

2. II. dokument *Universa Laus*

Svůj druhý dokument, „*Hudba v křesťanských liturgiích*“, představilo *Universa Laus* o dvacet dva let později, v květnu 2002. Tento je souborem tezí o společenství v duchu a pravdě, o „slavení jedním srdcem, jedním hlasem“³. Zatímco první dokument se otevírá široké problematice liturgické hudby ve světě, dokument druhý se obrací „zpět“ k jednomu každému společenství, k intimnímu prožitku samotných účastníků liturgie. Přesto je nutno mít na paměti, že druhý dokument vychází z prvního, a proto mu bez jeho znalosti nelze porozumět.

Pro práci *Universa Laus* v desetiletí předcházejícím vydání druhého dokumentu je charakteristické jisté odklonění skupiny od „vyšlapaných cestiček“, jež byly doposud výhradně užívány (což však ani v nejmenším neznamenalo jakékoliv shazování, či pohrdání první generací *Universa Laus*), za druhé pak úzké propojení reflexe skupiny se současnými poznatky vědy a výzkumu (z tohoto pohledu pak může být zřetelnější i přínos starověké filosofie, semiotiky, patristiky, muzikologie a antropologie). Tento dvojí přístup dovoluje propojení konkrétních otázek týkajících se vztahu liturgie a hudby – můžeme se tedy například ptát: co vlastně znamená slavení, jak „vtahuje liturgie do hry“⁴ tělo jednotlivých věřících i „tělo“ společenství, spojené s celou církví i se současným světem? Stejně se pak nabízí množství dalších otázek na zpěv a krásu, kterou má přinášet, na liturgii jako

---

² srov. DUCHESNEAU, Claude; VEUTHEY, Michel. *Music and Liturgy: The Universa Laus Document and Comentary*, 1992, s. 1-7; *Universa-Laus-Dokument 80: O hudbě při bohoslužbě*. Adoramus Te: časopis o duchovnej hudbe. (2) 2000, s.12-13

³ UL II. 3

⁴ srov. UL II. 2.2

umělecké dílo, na vzájemné ovlivňování různých kultur, ticho, „posvátno“, přirozenost zvuku, účast společenství, přijetí druhých...⁵ Na tyto i další otázky se pokusím, z pohledu dokumentů *Universa Laus*, v dalších kapitolách odpovědět.

3. Terminologie

Nejprve však bude nezbytné ozřejmit terminologii, s níž se v souvislosti s hudbou v liturgii setkáváme, a to nejen v dokumentech *Universa Laus*.

V římských dokumentech se objevuje termín „**musica sacra**“ - doslova „**posvátná hudba**“; v českém překladu *Sacrosanctum concilium* nalezneme pojem „**liturgická hudba**“ – obecně označující hudbu vokální i instrumentální (v českých překladech znamená totéž co „**církevní hudba**“).⁶

Tyto pojmy považuje *Universa Laus* za „méně jednoznačné“, neboť „nemusí nutně souviset s liturgií.“⁷ Oproti nim užívá výrazů „**hudba křesťanské bohoslužby**“ či „**hudba křesťanských liturgií**“⁸, označujících všechny formy hudebního projevu při bohoslužbě, „počínaje již mluveným slovem a obvyklými ruchy“, tedy v mnohem širším významu, než je „běžné chápání hudby a zpěvu v určitých kulturních oblastech“.⁹ Dokumenty *Universa Laus* se tedy snaží o dostatečnou konkretizaci terminologie.

Neboť u některých běžně užívaných pojmů ztrácíme cit pro jasné pochopení smyslu, jenž mají interpretovat (často například významově splývají termíny „liturgická“ a „církevní“ hudba), předložím nyní stručnou charakteristiku několika z nich:

---

⁵ srov. CRIVELLI, J.-C., *The act of singing in an antropological perspektive*, 2002, s.1

⁶ srov. ADAM, A., *Liturgika*, 2001, s.112

⁷ UL I.1.3

⁸ srov.UL I. 1.3

⁹ srov.UL I. 1.4

1. „**duchovní hudba**“ je pojem mnohoznačný, poukazující na jakoukoliv hudbu komponovanou z duchovních, náboženských pohnutek, či inspirovanou duchovním textem.

2. „**církevní hudba**“ není „duchovní“ nijak vzdálena, ale odkazuje již konkrétněji na hudbu určenou obecně pro potřeby církve.

3. „**posvátná hudba**“ je opět pojem velice blízký předchozímu, ale spíše než účel označuje charakter hudby, tedy její jasné vymezení vůči hudbě profánní.

4. „**liturgická hudba**“ se již jasně odvolává k liturgii, při níž má zaznívat, zdůrazňuje jasný vztah mezi hudbou a liturgií a zároveň se distancuje od výhradně estetické koncepce hudby.

5. „**hudba bohoslužby**“ podtrhuje hluboký vztah mezi určitým druhem hudby a bohoslužbou, pro níž byla zkomponována, vybrána, či provedena. Odlišení „liturgické hudby“ a „hudby bohoslužby“ nenaznačuje rozdíl mezi liturgií a bohoslužbou, pouze si „vypůjčuje“ tyto termíny pro obecné označení hudby, jež při liturgii zaznívá („liturgická hudba“) a pro označení konkrétní hudby zkomponované, či provedené při konkrétní příležitosti („hudba bohoslužby“).

6. „**pastorální hudba**“, toto označení, užívané v USA, odkazuje spíše k hudbě vhodné pro potřeby jednotlivých farností – nevyjímaje liturgii, náboženskou výchovu či evangelizaci.¹⁰

Výše uvedený přehled budiž chápán jen jako obecné uvedení do tématu hudby v liturgii, neb ne všechny tyto formy dokumenty *Universa Laus* zmiňují – ale na všechny mohou být aplikovány.

---

¹⁰ srov. DUCHESNEAU; VEUTHEY, 1992, s.38-39

4. Liturgie zve k účasti celého člověka

Jak již bylo řečeno, I. dokument se dotýká ponejvíce praktických otázek hudby v liturgii, její formy, postavení v bohoslužbě či stylu interpretace, zatímco II. dokument se více obrací k jejímu příjemci a ke způsobu, jakým na ní jako konkrétní bytost i celé společenství odpovídá. Témata I. dokumentu nejsou druhému nikterak vzdálena, a tak nemohou být dále opomenuta. Přesto se však dřív, než se budu zabývat hudbou jako takovou, obrátím (stejně jako II. dokument *Univeras Laus*) ke skutečnostem, jež nejpodstatnějším způsobem podmiňují způsob vnímání a přijetí slyšeného.

4.1. Naslouchání

„Naslouchání je prvotním způsobem sdílení... Právě naslouchání nás vede k odpovědi skrze modlitbu, píseň a konání tak, abychom mohli být společně účastni Kristovu mystériu..“¹¹

Slovo, zpěv a hudba neexistují pro sebe samé, ale proto, aby byly slyšeny. Proto první skutečností, již se zabývá II. dokument, je „**naslouchání**“. Ačkoliv bychom, při vědomí, že čteme text o liturgické hudbě, měli snahu chápat tento pojem pouze v souvislosti s hudbou, dokument nás hned prvními slovy přesvědčí, že jej pojímá v souvislostech mnohem širších.

„Naslouchat“ neznamená v první řadě obrátit svou pozornost k slovu či k hudbě, ale je předpokladem pro vlastní vyjádření. Proto, abychom byli schopni mluvit či zpívat, je nezbytné nejprve se naučit naslouchání, neb naslouchat znamená zpívat, resonovat, žít... Žít pro sebe i pro ostatní, žít v jednotě se světem, který bez ustání „pěje“ svou přítomnost¹², neboť „...*Lidské bytosti existují, neb celé jejich bytí je povoláváno skrze akt naslouchání*“¹³ Naslouchání zde není pasivním

---

¹¹ UL II. 1.5

¹² srov. CRIVELLI, 2002, s.5

¹³ UL II. 1.1

přijímáním slyšeného, ale již samo v sobě zahrnuje odpověď, jež si žádá „celého člověka“. Nenechává jej sobě samému, naopak, dovoluje a pomáhá mu otevřít se světu, vnímat hlas společenství a spolu s ním pak i Toho, jenž je „mezi nimi přítomen“.¹⁴

*„...Náš způsob bytí a kvalita našeho naslouchání závisí na způsobu, jakým jsme byli přijati a jak nám bylo nasloucháno.“¹⁵ ...
„Způsob, jakým nasloucháme, je schopen nabídnout přijetí druhým, bez ohledu na to, kým jsou. V naslouchání tomu, co lidé vyjadřují, můžeme být pozorní k tomu, co říkají, k jejich tichu, vztahu s Bohem, k šepotu světa v nich a kolem nich. Naslouchání nás „naladí na druhé“ a s nimi na „Toho Neslyšeného“, jenž se odkrývá v jejich slovech i v jejich tichu.“¹⁶*

K tomu, abychom byli schopni mluvit či zpívat, je tedy nutné nejprve se naučit naslouchat. Víme-li jak naslouchat, již to nejsme my, kdo naslouchá, nejsme ani tím, kdo zpívá, ponoříme-li se do zpěvu, ba ani tím, kdo hovoří, necháme-li se pohltit slovem.¹⁷ Správné, soustředěné a aktivní naslouchání tedy není cílem, ale nezbytným počátkem plného vnímání liturgického dění, abychom byli schopni vnímat Kristovu přítomnost a, slovy Jana Pavla II., „naslouchat jeho hlasu a téměř slyšet bušení jeho srdce.“¹⁸

„Správné naslouchání převyšuje všechny lidské schopnosti. Vpravdě jediným člověkem, jenž skrze své naslouchání mohl zakusit každý den novou zkušenost, svým slovem dodat sílu ostatním; a neodpovídat na násilí násilím, byl Ježíš Kristus....Kristus je věčné Slovo a Syn Otce, neboť byl jediným, kdo naslouchal dokonale“¹⁹

---

¹⁴ srov. Mt 18,20

¹⁵ UL II. 1.2

¹⁶ UL II. 1.3

¹⁷ srov. CRIVELLI, 2002, s.5

¹⁸ Apoštolský list svatého otce Jana Pavla II. biskupům, kněžím a věřícím laikům k roku eucharistie (říjen 2004-říjen 2005): Mane nobiscum Domine 18

¹⁹ CRIVELLI, 2002, s.5

4.2. Tělo

*„Píseň společenství v křesťanské liturgii vyžaduje tělo každého jednotlivce, odevzdané a propojené se všemi ostatními, aby mohlo být vytvořeno tělo jediné. ...“*²⁰

II. dokument *Universa Laus* se oproti I. dokumentu vzdaluje otázkám rituální či symbolické hudby, zato se v něm objevují docela nová témata, která v I. dokumentu chybí: „**tělo**“ je prvním z nich... Naslouchání nás při liturgii otevírá slyšenému a vyzývá k odpovědi všechny smysly, celou osobnost. Neboť se však nejedná jen o odpověď slovem či písní, nabízí pro plné a aktivní prožití liturgie II. dokument velice silný a výmluvný symbol „naslouchajícího a zpívajícího těla“.²¹

„The act of singing in an anthropological perspective“ připomíná, v souvislosti s II. dokumentem *Universa Laus*, vztah těla a asketické tradice křesťanství (zmíněné např. v řeholi sv. Benedikta). Jednak ve smyslu nenahraditelnosti utrpení těla při cestě k získání ctností, v rozpoznávání moci myšlení, jeho původu, kvalit, nebezpečí i sklonům ke klamu. Těla jako základního znaku lidské identity, neb čin je neodlučitelný od myšlenky („pokornými se stáváme nikoliv přemítáním o pokoře, ale až když omyjeme bližním nohy, osušíme jejich slzy, a, především, neodvrátíme-li se nikdy od těch, kdož potřebují naši lásku“²²).

Tělo je také výsostným prostorem, kde se v dějinách Boží přítomnost a síla neustále zjevuje.²³

Symbol „těla“ není v řeči křesťanství nikterak novým výrazem. „Skutečným tělem“ (*corpus reale*) byla, až do doby raného středověku, označována církev. „Mystické tělo“ (*corpus mysticum*,

---

²⁰ UL II. 2.12

²¹ DECLEIRE, V., *Universa Laus Documents I and II: some comparative readings*, 2003. s.4

²² CRIVELLI, 2002, s.5

²³ srov. CRIVELLI, 2002, s.5

sacramentale) pak znamenalo eucharistii. Ve středověku se význam těchto výrazů obrací – církev je mystickým tělem a tělem skutečným jsou eucharistické způsoby.²⁴

O církvi jako o tajemném těle Kristově se dočteme i v *Lumen gentium*: „Když totiž udělil svého Ducha bratřím povolaným ze všech národů, vytvořil z nich tajemným způsobem své tělo.“²⁵ V tomto duchu se vyjadřuje i *Sacrosanctum concilium*, když říká, že „liturgie je také veřejná bohopocta, kterou koná tajemné tělo Ježíše Krista, a to hlava i údy“²⁶, tedy církev, přímo spojená s Kristovou přítomností.

Liturgie po II. vatikánském koncilu dovoluje mnohem větší spontánnost jak v projevu předsedajících, tak i ostatních členů shromážděné obce. Právě tento posun dovolil *Universa Laus* nahlížet toto téma poněkud nezvyklým, svébytným způsobem.

Sacrosanctum concilium hovoří o liturgických úkonech jako o úkonech nikoliv soukromých, ale náležitých celé církvi, coby „svátosti jednoty“; které, „...přisluší celému tělu církve, jsou projevem celého těla a na celé tělo působí“²⁷ Úkon jednoho každého těla jakoby tedy nabýval smyslu až tehdy, je-li činěn se záměrem „splýnout“ s „tělem církve“.

V II. dokumentu *Universa Laus* najdeme podobný text, ale s poněkud posunutým významem.: „*Naslouchání vyžaduje spoluúčast celého těla. Způsob naslouchání, jakým lidé ,otvírají své uši‘, burcuje všechny jejich smysly v takovém rozsahu, že je celé jejich tělo uvedeno v stav naslouchání. Ucho ovládá tělo, jež je zaujato nasloucháním. ...*“²⁸ „Tělem“ tu již není míněno v první řadě mystické „tělo církve“, ale tělo skutečné. II. dokument jakoby hleděl opačným směrem – nepopírá význam „svátostné jednoty církve“, ale nestaví do jejího stínu prožitek jednotlivých věřících. Neupírá mu jeho vlastní, soukromou, intimní rovinu a shledává jej výchozím bodem v cestě ke společenství.

---

²⁴ srov. JANDEJSEK, P. *O církvi a liturgii*. Getsemany (6) 2000, s. 139

²⁵ LG 7

²⁶ SC 7

²⁷ SC 26

²⁸ UL II. 1.1

Je-li řeč o těle, není míněn pouhý „předepsaný“ postoj při určitém liturgickém úkonu, ale uvědomění si každého gesta, prožívání přítomnosti a účasti vlastního těla při slavení. II. dokument přistupuje k tělu s nebývalou úctou a nemá ho za pouhý nástroj, který by se měl slepě podvolit liturgii. Naopak, ve snaze pojímat bytost věřících jako nedělitelný celek, stává se pro něj tělo důstojnou a nenahraditelnou skutečností. V dokumentu nejsou rozebírána jednotlivá gesta, nevede polemiky o smyslu a vhodnosti konkrétních postojů. K předmětu zájmu přistupuje ze zcela opačné strany – přiznává tělu jeho vlastní „životnost“ a tudíž schopnost originálním a neuvěřitelně přínosným způsobem obohatit prožitek liturgie. Tělo již není němým prostředkem, jenž je nutno ovládnout, ale „...svatyní, v níž on či ona stane v Boží přítomnosti. ...“²⁹

Tělo jednotlivých věřících je však jen počátkem, není ještě (jak bylo výše naznačeno) úplným významem tohoto pojmu, jak ho v II. dokumentu potkáváme, neboť i on se navrácí k obrazu těla církve. Dalším, avšak neméně podstatným, je zpívající a naslouchající tělo jako základ společenství, tělo „každého jednotlivce, odevzdané a propojené se všemi ostatními, aby mohlo býti vytvořeno tělo jediné.“³⁰ a stalo se tak, sjednoceno Duchem, Tělem Kristovým, aby mohlo mít účast na Vzkříšení.³¹

---

²⁹ UL II. 2.12

³⁰ UL II. 2.12

³¹ srov. UL II. 2.12

5. Několik podob hudby v liturgii

Mějme stále na paměti, že II. dokument *Universa Laus* se přímo dotýká hudby v liturgii, ač by se mohlo dle předchozích kapitol zdát, že se právě tomuto tématu vzdaluje. Není tomu tak, naopak, učí nás pohlížet na liturgickou hudbu v mnohem širších souvislostech, než bývá obvyklé. Proto i následující kapitola, zabývající se dalším z témat, která jsou v II. dokumentu *Universa Laus* oproti prvnímu nová, bude v zdánlivém rozporu s jakýmkoliv hudebním počinem...

5.1. Ticho

...avšak, jak každý hudebník i laik po krátkém rozmyšlení sezná, právě „ticho“ je jednou z nejvýznačnějších součástí hudby. Neznamená pouhou pomlku, kterou je nutno odpočítat a pokusit se nastoupit po ní včas, ale má co do činění s celkovou atmosférou a mírou napětí. Stejně jako v hudbě, i v liturgii má ticho své nezastupitelné místo. Není hluchým prostorem, který je nutno přečkat, ale má neobyčejnou moc zprostředkovat náladu i nechat zaznít vnitřní hlasy, jež přestáváme pro zvuky okolního světa slyšet. Je nezbytným prostředkem i pomocníkem v modlitbě a kontemplaci, prohlubuje důstojný prožitek liturgie i zklidnění ducha slavících. „...*Ticho nemůže být definováno jako absence hluku. Ticho může být postřehnuto, je-li tělo v klidu a my se dostaneme do stavu bystřejšího naslouchání.*“³²

„Ticho“ neodmyslitelně patří jak k hudbě, tak k liturgii a je tedy více než pochopitelné, proč jej II. dokument zmiňuje. „Zpěv i instrumentální hudba mohou“ totiž samy „vést k tichu, skrze které Pán

---

³² UL II. 1.6

také promlouvá do našich srdcí – srdcí, jež jsou často stravována slovy a hlukem“.³³

I. dokument se přímo tichem v liturgii nezaobírá - spíše je zaměřen na „společné muzicírování“ („*Liturgie je především konání a vykonávání. Tak je i hudba křesťanské bohoslužby především společné ‚muzicírování‘ ...*“³⁴). II. dokument namísto toho vyzdvihuje, v poněkud poklidnějším duchu, „ztišení“ , vycházející z naslouchání:

*„Abychom slyšeli, říkáme, že ‚mlčíme‘, ale, lépe řečeno, ticho se rodí naším nasloucháním.“*³⁵

Sacrosanctum Concilium hovoří o zachovávání „posvátného mlčení“ ve „vhodných chvílích“.³⁶ Ticho je zde zařazeno do stejné kategorie se zpěvem, ale i se správným chováním, gestem a držením těla.³⁷ Avšak II. dokument *Universa Laus* jde opět dál k podstatě pojmu a chápe „ticho“ a „ztišení“ nikoliv jako prostředek, jenž má podbarvit liturgii, ale jako stav mysli a ducha, jehož podstatou není vnější umlknutí, nýbrž vnitřní ztišení – ve svém důsledku nezávislé na „hlučnosti“ viditelného chování:

*„Ticho je postoj srdce a mysli těch, kdož se odvracejí od vši zbytečné mnohomluvnosti, aby se mohli obrátit k Slovu. Vnitřní ztišení je základní vlastností každého liturgického úkonu. V tomto smyslu můžeme říci, že je v podstatě možné ticho pouze modulovat, ať už v řeči, ve zpěvu, hraní, chůzi, prostraci atd..“*³⁸

„Ticho“ v II. dokumentu je tedy skutečností, jež nestojí vedle slova, hudby a zpěvu, ale právě ono se stává prostředím, z něhož tyto vycházejí:

---

³³ srov. DUCHESNEAU; VEUTHEY, 1992, s. 37

³⁴ UL I. 8.1

³⁵ UL.II. 1.6

³⁶ srov. SC 30

³⁷ srov. SC 30

³⁸ UL II. 1.8

„Vnitřní ticho je pramenem a podmínkou pro slovo i zpěv. Slovo i píseň jsou s ním úzce spojeny. Zhodnocují se v tichu, z něhož se zrodily, v tichu, jež je oživuje, v tichu, ke kterému směřují, či které sami přinášejí.“³⁹

5.2. Slovo

„Bůh tvoří skrze Slovo. Každá lidská bytost je povolána, aby se připojila k tomuto dílu. Slovo povzbuzuje ty, kdo hovoří, i ty, kdož bez ustání naslouchají. Všichni křesťané jsou pozváni k připravenosti v očekávání, aby dali Bohu svou odpověď.“

To jsou úvodní slova II. dokumentu *Universa Laus*. „Slovo“ je právem zmíněno hned zpočátku textu, neb právě ono je středem liturgie⁴⁰ a jen skrze ně je možné přijímat a předávat evangelijní poselství. Je v liturgii neustále přítomno ať už v čtení a naslouchání Písmu, v modlitbách, textech písní či v tichu, jež není ničím jiným, než svébytným „vyslovením“ modlitby...

„Liturgie nemůže existovat bez společného naslouchání Božímu Slovu a ani tehdy, aniž by toto slovo vytvářelo prostor pro vzájemné naslouchání si členů společenství. Pokud se všichni společně oddávají naslouchání Slovu Božímu, je to pro všechny i výzvou k vzájemnému naslouchání...“⁴¹ a bude tak otevřen prostor další, v němž se může uskutečnit setkání *„mezi Slovem a slovem naším, lidským.“⁴²*

Písmo je zdrojem inspirace i předmětem výkladu; pro liturgii je tedy přirozené, že věřící odpovídají svědectví Slova patřičnými znameními a symboly.⁴³ Slovo, které zazní v liturgii je však jen těžko bezezbytku uchopitelné, a ač volá k dialogu, naše odpověď nemůže být nikdy rovna jeho výzvě. Aspekty, které předkládá II. dokument –

---

³⁹ UL II.1.7

⁴⁰ srov. The Milwaukee Symposia For Church Composers: A Ten-Year Report, 1992,9

⁴¹ UL II. 1.4

⁴² UL II.2.11

⁴³ srov. MCW 11

naslouchání, ticho a v neposlední řadě hudba a zpěv – mohou výjimečným způsobem tuto „odpověď“ obohatit.

5.3. Zpěv

"...svatá slova, pokud jsou zpívána, mocněji a vroucněji rozpalují zbožností mé srdce, než když se nezpívají. " ⁴⁴

Ano, zpěv je do značné míry vnímán ve spojitosti se slovem, kterému melodie dodává novou kvalitu. Slovy II. dokumentu: „*Zpívající hlas osvětluje slovo i celou lidskou bytost.*“⁴⁵

Avšak zpěv není pouhým „přidáním hudby k textu“, ale novou realitou, již je nutno chápat jako nedělitelné spojení těchto dvou elementů, které můžeme nahlížet odděleně pouze na poli analytickém, nikoliv však v jejich žité skutečnosti. Text a hudba se vzájemně oživují, obohacují a oddělíme-li je od sebe, již je není možno označovat slovem „zpěv“. ⁴⁶ Zpěv je „nezaměnitelným výrazem víry: křesťané vyjadřují, že věří a jak věří (hudba), komu věří a co věří (text).“⁴⁷ Nejen tedy hudba dodává nové vyznění slovu, ale naopak i slovo vdechuje hudbě nový význam, činí ji konkrétnější, a nejen to, slova, jež se stala písní, pozbyla svého všedního vyznění a byla povýšena k vyjádření mnohem hlubšího svědectví, než v běžné řeči mohou vydat.

O vztahu hudby a slova svědčí již I. dokument. Hovoří o řeči jako o prvotním komunikačním prostředku církve „*ve smyslu poselství obracejícím se na rozum*“⁴⁸, který „*však nevyklučuje jiné funkce řeči v bohoslužbě: mezilidské vztahy, vzbuzení nálady, poskytování*

⁴⁴ KUNETKA, F. „Stručné dějiny hudby a zpěvu v liturgii, Olomouc, 1999, s. 12

⁴⁵ UL II.2.2

⁴⁶ srov. DUCHESNEAU; VEUTHEY, 1992, s. 73

⁴⁷ KUNETKA, 1999, s. 8

⁴⁸ UL I. 5.4

poetických elementů.“⁴⁹ Mezi tyto „funkce řeči“ řadí i hudbu a zpěv a připisuje jim „zvláštní význam a zvláštní možnosti“.⁵⁰ Zpěv pak „není ani připojení hudby k textu, ani prostředek mezi hudbou a řečí. Je to prastarý způsob projevu člověka, v kterém se slovo a tón spojují. Díky slovu může hudba vyslovit jméno Boha Ježíše Krista; skrze zpěv se pokouší lidský hlas překonat hranice slova“.⁵¹

Tuto myšlenku II. dokument rozvíjí a představuje ono „překonávání hranic slova“ jako cestu od řeči k písni, vypovídající o vývoji našeho lidství a schopnosti poznávání *loga*, jež se s lidmi setkávalo⁵²: „Akt zpěvu značí stupeň vyspělosti ve vývoji lidského jazyka: vzpřímená pozice dovolila rezonovat páteři a tak celému tělu; rty, jazyk a čelisti, původně určené kuchopení potravy, se staly způsobilými artikulovat řeč; primitivní tělesný projev byl nejprve transformován v křik, pak ve zpěv a řeč. V tomto pozvolném procesu polidšťování se lidské bytosti postupně ztotožňovaly a ztotožňují s *logem*, jež se s nimi setkává; nabyli schopnosti vyjadřovat se skrze slovo a zpěv.“⁵³

Toto „setkávání“ nabývá v souvislosti s liturgií zvláštního významu, neb ve veškerém svátostném dění spatřujeme samého Krista, který je přítomen v „liturgických úkonech..., mešní oběti..., i tehdy..., když se církve modlí a zpívá...“⁵⁴

Zatímco se však I. dokument dále věnuje zpěvu v souvislosti s jeho formou a funkcí v bohoslužbě⁵⁵, II. dokument se opět obrací přímo k těm, kdo se „chystají zpívat“. Odpovídá na otázky, jakým způsobem jsou slovo a zpěv artikulovány těmi, kdož jsou zaujati liturgií, zajímá se o evoluci zpěvu, tedy o práci s hlasem i celým „zpívajícím tělem“. Vráťm-li se k motivu těla - to zde již není tím, co je bez vlastního přičinění ozvučováno, ale samo se stává znějícím nástrojem, z něhož jeho vlastní mocí zpěv vychází. Kvalita zpěvu je

---

⁴⁹ UL I. 5.4

⁵⁰ UL I. 5.4

⁵¹ UL I. 5.5

⁵² srov. UL II. 2.1

⁵³ UL II. 2.1

⁵⁴ SC 7

⁵⁵ srov. UL I. 5.3

přímo ovlivněna schopností naslouchat, neb „...*Lidské bytosti, jež celým tělem naslouchají a zpívají, si samy sebe plně uvědomují jak svými smysly, tak svým konáním. ...*“⁵⁶

II. dokument říká, že „*Akt zpěvu vtahuje do hry celého člověka...*“⁵⁷ Tomu je třeba rozumět tak, že liturgie „zaměstnává“ celého člověka, vyžaduje aktivní odpověď celé jeho bytosti. Nahlédneme-li však např. do francouzského či anglického textu, abychom je porovnali s českou verzí, najdeme zde výrazy „*bring into play*“⁵⁸ a „*met en jeu*“.⁵⁹ Podobnost slovního vyjádření těchto frází nám nabízí ještě další možný náhled na onu „hru“ („*play*“, „*jeu*“) v nich. Je snad možné přistupovat ke zpěvu při liturgii jako k čemusi zábavnému, laškovnému, hravému, co nenudí, co provokuje představivost, inspiruje, ale co zároveň „...*vyžaduje připravenost těla a ostražitost rozumu a paměti...*“⁶⁰?

Budeme-li chápat hudbu a zpěv při liturgii jako hru (neboť čím jiným by hudba, zpěv a „hraní“ na jakýkoliv instrument měly být), neubráníme se tomu, abychom překročili hranice individuální a přibrali do ní i další „spoluhráče“. Je však zřejmé, že tato „liturgická hra“ nepředpokládá žádné soupeření. Spíše se blíží hře divadelní, v níž by ale všichni zúčastnění měli účinkovat na podiu a zároveň být sobě navzájem diváky a posluchači. Právě zpěv poskytuje výjimečnou příležitost, aby se něco takového mohlo uskutečnit.

Jak bylo výše zmíněno, zpěv v liturgii dopomáhá k tomu, aby si zpívající sami sebe plně uvědomili skrze naslouchání zpěvu druhých. Slovy II. dokumentu: „*Křesťanská praxe je cosi bytostně společenského: zahrnuje společný zpěv, který rovněž předpokládá, že musíme naslouchat jeden druhému ...*“⁶¹ Ani „naslouchání“ však nemusí - a při společném zpěvu by nemělo - být aktem jednotlivce, neboť „...*Člověk samotný neposlouchá stejným způsobem jako když*

---

⁵⁶ UL II. 2.3

⁵⁷ UL II. 2.2

⁵⁸ *The act of singing brings the whole human being into play* (UL II.2.2)

⁵⁹ *L'acte de chant met en jeu l'homme tout entier.* (UL II.2.2)

⁶⁰ UL II. 2.2

⁶¹ UL II. 2.4

*tak činí společně s ostatními....*⁶² Hovořili jsme o „aktivním naslouchání“, které tedy v praxi znamená „ponořit se do hlasu ostatních“⁶³ a pokusit se jim porozumět – nikoliv pouze v rovině intelektuální, ale celou svou bytostí s nimi soucítit a přijmout věrně to, čemu oni naslouchají.

*„Tento proces přizpůsobování chrání každého od obrácení se do sebe sama, zkoumá, co se děje v ‚ohni‘ společnosti a otvírá individuální naslouchání okolnímu světu.“*⁶⁴ Již z I. dokumentu se dozvídáme, že zpěv jednoho je při slavení záležitostí celého společenství. II. dokument tuto myšlenku rozvíjí, jednotlivé hlasy v něm neznamenaají pouhé doplnění sborového zpěvu, ale ve společném zpěvu jsou příležitostí ke sjednocení, k plnějšímu vnímání druhých, ba dokonce „zdůrazněním aktu služby“⁶⁵.

A proto, jak jinak bychom mohli přistupovat k Božimu oltáři, než s písní na rtech? Spojení zpěvu a liturgie není pouhým oživením, ale výrazem bytostné potřeby být součástí společenství, touhy po vzájemné sounáležitosti. Zpěv nám otvírá nové skutečnosti nikoliv svou líbivostí a schopností okouzlit, ale propojením s modlitbou, kdy je nám prostředkem dialogu mezi Bohem a člověkem, jenž se v liturgii uskutečňuje.

Hlasový projev (řeč či zpěv), coby základní prostředek komunikace, tedy vychází z naslouchání druhým, na kterém závisí i jeho kvalita. Je nedílnou součástí těla jednoho každého i celého společenství, které má jako takový moc ovlivňovat.⁶⁶

---

⁶² UL II. 2.4

⁶³ srov. UL II. 2.4

⁶⁴ UL II. 2.4

⁶⁵ srov. UL II. 2.5

⁶⁶ srov. CRIVELLI, 2002, s.2-6

6. Hudba v liturgii

Připomeňme, že dokumenty *Universa Laus* označují liturgickou hudbou všechny formy hudebního projevu při bohoslužbě, „počínaje již mluveným slovem a obvyklými ruchy“. ⁶⁷ Zpěv je sice primárním hudebním prostředkem bohoslužby, ale nikoliv jediným. „Bohoslužba je celek, v němž všechny součásti – hudební i mimohudební – spolu souvisí. Hudba křesťanské bohoslužby se tedy nedá odloučit od místa shromáždění, architektury, výtvarného umění, řeči a poezie, gestikulace a tance.“ ⁶⁸ Proto bych v následující kapitole chtěla přiblížit pohled II. dokumentu na hudbu v liturgii (bez ohledu na její formu) ve srovnání s proměnami liturgické hudby v dějinách a se stanovisky několika současných dokumentů.

II. dokument často hovoří o „hudbě v liturgii“, „společné“, „ve společenství“ atd... V tomto smyslu navazuje na I. dokument., ale nikde nemluví o bohoslužbě, ani o bohoslužebné hudbě. C. Duchesneau a M. Veuthey představují ve svém komentáři k I. dokumentu hudbu jako cosi bytostně lidského, co k naší osobnosti neodmyslitelně patří jako vyjádření nejhlubších emocí, bez ohledu na naši národnost či věk. Když zpíváme nebo hrajeme instrumentální skladbu, vždy se odehrává něco neopakovatelného. Dokumenty *Universa Laus* se snaží zodpovědět otázku „proč a jak hudebně doprovázet liturgii“ (nejedná se však o doprovázení v pravém slova smyslu, neboť hudba není nikterak podřadnou součástí liturgie). Duchesneau a Veuthey shledávají v liturgické hudbě tři základní funkce:

1) Vyjádření toho, co žijeme, jinými slovy, vyjádření víry obsažené v textech a pocitů, které tyto vyvolávají.

2) Posílení pocitu sounáležitosti shromážděných (tato úloha liturgické hudby je vyhledávána již od nejstarších dob křesťanství) - jednohlas jako znamení jednomyslnosti srdcí.

---

⁶⁷UL I. .4

⁶⁸UL I. 2.8

3) Radost a slavnostní ráz zprostředkovaný písní či instrumentální skladbou, korespondující s atmosférou liturgie.

Hudební praxe však může zastávat i další úlohy, jež jsou od ní očekávány: podpořit charakter průvodu, vytvořit atmosféru napomáhající soustředění při meditaci, či usnadnit zapamatování textů...⁶⁹

6.1. Hudba v liturgii před II. vatikánským koncilem

Není cílem této práce předkládat detailní přehled dějin a vývoje liturgické hudby. Myslím však, že určité povědomí o tom, co se v této oblasti v minulosti událo, je pro pochopení dokumentů *Universa Laus* nezbytné. Proto se nyní pokusím, jakožto pozadí, z něhož oba dokumenty vystupují, ve stručnosti připomenout několik podob liturgické hudby, jimiž v proměnách staletí prošla.

„Jako židovská liturgie zvěstuje velké činy Boží a vzdává za ně díky, tak je i křesťanská liturgie od prvopočátku velebením. Její vlastní formou výrazu je zpěv jako prostředek radostného poselství a chvalo zpěvu spasených. Zvláštní význam se připisuje v hudbě zpěvu, jenž je spojen s biblickým a sakrálním textem.“⁷⁰

Prvotní křesťanská obec vzešla z židovství, a tak i hudební praxe byla tímto od počátku ovlivněna. Zatímco v praktikách okolních náboženství sloužil hudební projev především jako způsob jak ovlivnit a naklonit si příslušné božstvo, Izrael tuto tradici odmítá. Jeho zpěvy mají vždy charakter odpovědi chvály a díků na Boží čin.⁷¹ Důkazem toho je obzvláště zpěv žalmů, jenž vždy zaujímal podstatné místo v liturgii jakožto chvála a oslava Božích skutků, ale i coby vyjádření úzkosti a nářku v naději a odevzdanosti Boží vůli. Pavlovské dopisy vyzývají obce, aby dávaly zaznít „žalmům, hymnům, písním“ a aby

---

⁶⁹ srov. DUCHESNEAU; VEUTHEY, 1992, s. 85-7

⁷⁰ UL I. 5.1

⁷¹ KUNETKA, 1999, s.7

z celého srdce zpívaly a chválily Pána (Ef 5,19; Kol 3,16). Jinde v Novém Zákoně pak nalezneme četné, především christologické hymny, či zpěvy k chvále Boží (např. J 1,1-18; Ef 1,4-14; Kol 1,15-20). Můžeme tedy s jistotou tvrdit, že „prvotní křesťanské obce znají a provozují zpěv jako součást svého bohoslužebného života...vedle spontánních inspirovaných zpěvů jednotlivých charismatiků se v církevních obcích užívalo ustálených liturgických skladeb. Poměr obou forem bohoslužebné hudby se pak v průběhu vývoje stále více přesouval ve prospěch zpěvu celé obce.“⁷² Instrumentální hudba v tomto období nebyla běžnou součástí liturgie, neboť instrumentální doprovod působil jako připomínka praxe pohanských kultů.

Nyní pomínu několik staletí hudebního vývoje a připomenou až významnou hudební formu, k níž se křesťanská tradice podnes odvolává – *gregoriánský chorál*. Jeho název, užívaný od 9.století, poukazuje na papeže Řehoře Velikého (590-604), který nově uspořádal a sjednotil mešní zpěvy. Řehoř sám tedy není autorem gregoriánského chorálu - tento zahrnuje mnoho zpěvů, jež vznikaly před Řehořovým pontifikátem i po něm.⁷³

Později se mocně rozvíjel vícehlas – zde stojí za připomenutí 14.stol., *Ars nova* i konstituce Jana XXII. „*Docta Sanctorum Patrum*“, odsuzující všechny „polyfonické experimenty“ a volající po návratu k původní bohoslužebné hudbě, tedy ke gregoriánskému chorálu.⁷⁴

V dalších staletích čelila církev především invazím „operního“ stylu do liturgických skladeb, počínaje Benediktem XIV („*Annus qui hunc*“, 1749) a konče Piem X („*Tra le sollecitudini*“, 1903).

Za časů Pia XII. bylo znatelné jisté uvolnění, ale až II. vatikánský koncil přinesl zcela nový, citlivý zásah do vývoje liturgické hudby – na jedné straně v oblasti vztahu hudby a bohoslužby, na straně druhé ve vztahu hudby a kulturního prostředí.⁷⁵

---

⁷² ADAM, 2001, s 113

⁷³ srov. KUNETKA, 1999, s.14

⁷⁴ srov. ADAM, 2001, s 115, srov. DUCHESNEAU; VEUTHEY, 1992, s. 121

⁷⁵ srov. DUCHESNEAU; VEUTHEY, 1992, s. 121

6.2. Hudba v liturgii po II. vatikánském koncilu

Jak již bylo řečeno, přímo z reformy, jež přinesl II. vatikánský koncil vyrůstaly i dokumenty *Universa Laus*.

Motu Proprio Pia X. označuje posvátnou hudbu jako „nedílnou část slavné liturgie“, jež s ní má „společný všeobecný cíl, totiž slávu Boží a posvěcení i vzdělání věřících. Přispívá k zvětšení krásy a lesku církevních obřadů, a jako její hlavní úkol je přidávat vhodnou melodií liturgický text, ...“⁷⁶ II. vatikánský koncil na tento dokument navazuje a charakterizuje v konstituci *Sacrosanctum concilium* bohoslužebnou hudbu⁷⁷ jakožto „nezbytnou nebo integrující součást slavné liturgie“. Tento výrok znamená, že hudba není považována za pouhé zkrášlení liturgie, ale sama je liturgií.⁷⁸

Aspekt „krásna“ je od hudby i ostatního umění v liturgii nadále očekáván, ne už ale jako doplnění lesku církevních obřadů, nýbrž má být zaměřen „k nekonečné Boží kráse, která má nalézt aspoň nějaký výraz v lidských výtvorech.“⁷⁹ Církev má na kvalitu tohoto snažení „dohlížet“ a určovat, „která umělecká díla lze považovat za vhodná k posvátné službě, protože jsou v souladu s vírou, se zbožností a se zákony s úctou převzatými z tradice.“⁸⁰ Jedná se tedy nejen o hodnoty estetické, ale o předpoklady „vhodnosti“ užití konkrétního uměleckého díla v liturgii. I. dokument připomíná, že církevní autority očekávaly od užitých hudebních forem důstojnost, krásu, vkus a umělecké vyznění i sakrální charakter: „*V historii církve jak církevní autority, tak i věřící vždy mnoho očekávali od bohoslužebných a neméně od hudebních forem. Na jedné straně se očekává, aby byla hudba bohoslužby důstojná, hezká, slušná, vkusná a umělecká. Na straně druhé jde o ‚svátost‘ liturgického konání, církevní hudba má být zbožná, sakrální.*“⁸¹

---

⁷⁶ srov. MP 1

⁷⁷ „*bohoslužebný zpěv, vázaný na slova liturgie*“ – SC 112

⁷⁸ srov. ADAM, 2001, s 119

⁷⁹ SC 122

⁸⁰ SC 122

⁸¹ UL I. 9.1

Od liturgických forem se tedy „očekává ,krása‘ a ,svatost“⁸², které ale nejsou posuzovány dle „relativních“ estetických a morálních norem, jako spíše dle „ ,hodnot‘ , o které se tato nebo jiná skupina při bohoslužbě snaží, či dle ,nehodnot‘ , které se považují za neslučitelné s liturgií.“⁸³ Posuzování těchto „hodnot“ a „nehodnot“ otvírá teologické a nábožensko-psychologické otázky, ale i problémy sociální psychologie a společenského hodnocení umění a náboženství.⁸⁴

Tyto otázky připouští i II. dokument a zasazuje ony „hodnoty“ do širšího rámce. Nezůstává již pouze u podoby zvoleného žánru či formy, ale hledí blíže na souvislosti, z nichž vychází - účel, k němuž má daná hudba sloužit, samo společenství , jeho vlastní prostředí a především způsob, jakým k hudbě a liturgii přistupuje. Nalezneme zde i ekvivalent již zmíněného citátu *Sacrosanctum concilium* o „zaměření“ umění „k nekonečné Boží kráse“, avšak obohacený o vyslovení naděje v očekávání jejího příchodu :

„To, co v liturgii činí určitý zpěv či hudbu krásnými, neexistuje samo o sobě, nezávisle na slavení, místu, ritu či společenství, jež s sebou takový druh zpěvu a hudby nese. Dozajista může zpěv i instrumentální hudba vyjadřovat a velebit pravdu, kterou se společenství snaží žít: ale primárním zůstává způsob, jakým toto společenství naslouchá a zpívá. Právě tato připravenost zdobí společenství a otvírá je kráse, jež má přijít.“⁸⁵

Ještě větší významový posun nalezneme mezi předkoncilním chápáním „posvátnosti“ hudby a „posvátnosti“, o níž mluví II. dokument *Universa Laus*.

Motu Proprio Pia X. spatřuje „posvátnost“ hudby ve „správnosti forem“, v očištění „od všelike svěskosti netoliko sama v sobě, nýbrž i ve způsobu, jakým bývá podávána od účinkujících“⁸⁶.

---

⁸² UL I. 9.2

⁸³ UL I. 9.2

⁸⁴ srov. UL I. 9.2

⁸⁵ UL II. 2.8

⁸⁶ MP 2

Hudba má být „pravým uměním“ a zároveň „všeobecnou“. Připouští užití svébytných hudebních forem vlastních rozličným kulturním oblastem⁸⁷, ale za nejpodstatnější, „vlastní zpěv“ církve, označuje gregoriánský chorál.⁸⁸

Sacrosanctum concilium určuje „míru posvátnosti“ liturgické hudby v závislosti na vazbě k liturgickému dění – v podpoření modlitby a v dodání slavnostnějšího rázu posvátným obřadům. Přijímá do liturgie všechny formy „pravého umění“ (mají-li náležité vlastnosti), ale opět připisuje čelné místo gregoriánskému chorálu.⁸⁹

O hudbě křesťanské bohoslužby jako o „posvátné události“ hovoří i dokument vzešlý ze symposia v Milwaukee z roku 1992, jehož myšlenky jsou dokumentům *Universa Laus* velmi blízké. Dočítáme se zde, že bohoslužebná hudba vyjadřuje a spoluutváří obraz Boha svými expresivními a kreativními vlastnostmi. Všechny skutečnosti, podílející se na jejím utváření – text, forma, způsob vedení a interpretace – mají vliv přímo na způsob vyjádření a formování víry a stávají se tak základními prvky liturgie.⁹⁰ Svátostná povaha hudby je zakořeněna v samotné její zvukové podstatě, základním hudebním materiálu, jenž je schopen sloužit Božímu sebe-zpřítomnění. V křesťanství se hudba sjednocuje s liturgií, jakožto hlavní teologií a vyjádřením víry církve.⁹¹ Hudba bohoslužby promlouvá přímo k našim duším a probouzí zájem o nové perspektivy, jež s hudbou přímo nesouvisí. „Hudba odívá víru“, dodává novou podobu vztahu věřících k sobě navzájem a k Bohu – právě tak se sama stává „svátostí“.⁹²

I. dokument se výrazu „posvátná hudba“ vyhýbá. Pouze specifikuje možné způsoby užití hudby v liturgii - vokální i instrumentální, hudbu jako liturgický úkon, doprovod či podbarvení -

---

⁸⁷ MP 2

⁸⁸ MP 3

⁸⁹ srov. SC 112-116

⁹⁰ srov. The Milwaukee Symposia For Church Composers: A Ten-Year Report 17

⁹¹ srov. The Milwaukee Symposia For Church Composers: A Ten-Year Report 13-14

⁹² srov. Presentation of the Milwaukee Document in: srov. CRIVELLI, 2002, s.4

a nejdůležitější podmínkou k posouzení její „vhodnosti“ pro liturgii shledává, zda ji sama církevní obec chápe jako přínos bohoslužbě.⁹³

II. dokument je zde stručný, avšak nanejvýše výstižný. Nedává žádná konkrétní doporučení o vhodné formě hudby. Tato nenabývá na posvátném charakteru sama v sobě, či svým určením k liturgickým potřebám, ale až její živá interpretace může naplnit její účel:

„Žádný druh zpěvu či instrumentální hudby v liturgii není sám o sobě posvátný. Ne hudba, ale živé hlasy pokřtěných, zpívající v Kristu a s Kristem, jsou v křesťanské bohoslužbě posvátnými.“⁹⁴

Hudba v liturgii má tedy sloužit jako „most k víře, stejně jako k jejímu vyjádření“.⁹⁵ Sama o sobě nemá, než estetickou hodnotu, ale ve spojitosti s liturgií naplňuje nezastupitelné poslání. Nemusí se obávat přihlédnout ke kulturnímu pozadí, v němž je liturgie slavena, či zohlednit věková specifika společenství, naopak, právě jejich využitím se může stát výjimečným pomocníkem vyjádření víry - modlitbě.

O potřebě přizpůsobit slavení liturgie konkrétním potřebám společenství se dočteme již v I. dokumentu: „...*Je-li ve společnosti ještě živá tradice hudební kultury, je vhodné ji využít pro hudbu bohoslužby. Konečně je dnes žádoucí určitý pluralismus, aby nedošlo k upřednostňování jednotlivé sociální, vzdělanostní skupiny nebo osoby na úkor jiných.*“.⁹⁶

Povšimněme si, že dokumenty *Universa Laus* hovoří o „křesťanských liturgiích“ v plurálu.⁹⁷ V souvislosti s učením II. vatikánského koncilu, ale i s výše uvedenou poznámkou z dokumentu *Music in Catholic Worship* či s ohledem na hojná svědectví I. dokumentu o nutnosti přijetí a plného využití potenciálu, jenž nabízejí kulturní odlišnosti křesťanstva, je zřejmé, že ani II. dokument se tomuto vlivu nikterak nebrání. Naopak, považuje odlišné přístupy k liturgii (a tedy i k liturgické hudbě) za její nesmírné obohacení, a nejen to, spatřuje v nich jedinečnou příležitost, jak může

---

⁹³ srov. UL I. 4.3

⁹⁴ UL II. 2.7

⁹⁵ srov. MCW 16

⁹⁶ UL I. 4.4

⁹⁷ srov. UL I. 1,3; UL II. 2,11

každý ve společenství plně vyjádřit svou víru v modlitbě, ba co víc, pocítit setkání s Tím, kterého v liturgii oslavujeme.⁹⁸

Ale to se již dotýkáme tématu, které bude předmětem následující kapitoly.

7. Společenství

„Jsme křesťané, neboť skrze křesťanské společenství se můžeme setkat s Kristem, slyšet jeho slovo a odpovědět na ně ve víře. Shromáždíme se při bohoslužbě, které můžeme naslouchat a opět ve společenství svou víru vyjádřit; a skrze toto vyjádření ji obnovit a prohloubit.“⁹⁹

Liturgie se uskutečňuje ve společenství věřících, a proto každá z předchozích kapitol nějakým způsobem připomněla účast celého společenství na liturgickém dění.

II. vatikánský koncil přinesl nový pohled na úlohu společenství. Odvrací se od podoby shromáždění, pasivně odkázaného na službu kleriků, kteří jediní mohli dříve mít účast na liturgickém konání, a navrácí slavení eucharistie do středu života církve.¹⁰⁰ Společenství je nyní chápáno jako subjekt liturgie a vedle eucharistie se nově (či opět) i v něm, jakož i v osobě předsedajícího a ve Slově zdůrazňuje autentická přítomnost Kristova.¹⁰¹

O shromáždění věřících se zmiňují různým způsobem oba dokumenty : („*Shromáždí-li se lidé v Ježíšově jménu,...* (UL I.1.1); *Společný zpěv shromáždění ...*(UL I.3.6) ; *Liturgie nemůže existovat*

---

⁹⁸ srov. UL II. 2.11

⁹⁹ MCW 1

¹⁰⁰ srov. JANDEJSEK, 2000, s. 139

¹⁰¹ srov. JANDEJSEK, 2000, s. 140

bez společného naslouchání Božímu Slovu (UL II.1.4) ; Zpěv sjednocuje jednotlivé osobnosti se společenstvím... (UL II. 2.3); Zpěv společenství je vždy možný, ale pokaždé probíhá v hledání jeho vlastního naplnění....(UL II.2.10); Hudba a zpěv vybízí skupinu a jednotlivce v ní k vytvoření jedné bytosti. ... (UL II. 3.2))

I. dokument hovoří o hudbě bohoslužby, jež „ je shromáždění předkládána jako symbolické znamení toho, co je slaveno.“¹⁰² Tento motiv je v II. dokumentu svým způsobem opět vyzdvižen, ale s poněkud změněným poukazem na jeho předmět. II. dokument přesouvá pozornost ke „zpívajícímu tělu členů společenství“, jež coby symbolické znamení toho, co je slaveno, nabízí tomuto společenství samo sebe. Hudba už není jen poukazem na to, „co je slaveno“, ale „...dovoluje..všem se sjednotit...“ a „...bez ohledu na odlišnosti ... se stát jedním tělem....“¹⁰³

Z takového společenství nemá být nikdo vyloučen.¹⁰⁴ Proto se i od hudby vyžaduje, aby dokázala „...vytvořit prostor mystické jednoty...“ a vybízet „...skupinu a jednotlivce v ní k vytvoření jedné bytosti...“.¹⁰⁵

Hudební praxe minulých staletí předpokládala jasné rozlišení mezi hudbou církevní a světskou. Dnes však zaznívá požadavek poněkud odlišný – hudba, jež má zaznít při liturgii by měla korespondovat s hudebním jazykem, který je celému společenství známý a srozumitelný. Hudba tedy nemá mít nijak „univerzální“ či „uniformní“ charakter, společný všemu křesťanstvu, kterému by se věřící při bohoslužbě měli podřizovat. Naopak, ona sama by měla vyjít vstříc jejich potřebám, být v souladu s kulturními zvyklostmi, brát ohled na věk a potřeby shromážděných.¹⁰⁶ Tento požadavek zaznívá již v I. dokumentu: „Liturgický úkon je společné konání

---

¹⁰² UL I. 4.1

¹⁰³ UL II. 3.1

¹⁰⁴ srov UL II.3.1.

¹⁰⁵ UL II.3.2

¹⁰⁶ srov. The Snowbird Statement on Catholic Liturgical Music 7

*určitého shromáždění, které se sejde v určitý čas na určitém místě. Slovo, zpěv a hudba se týkají bez omezení každého přítomného. ....*¹⁰⁷

II. dokument dodává myšlenkám o společenství další, sociální aspekt, který přesahuje hranice liturgie a dotýká se i ostatních oblastí každodenního života.

S jeho poselstvím korespondují například i slova apoštolského listu Jana Pavla II. *Mane nobiscum Domine*, který rovněž vybízí k vyjití za hranice chrámu i okamžiku, v němž je liturgie slavena, neboť: „Křesťan, který se účastní slavení eucharistie, učí se od ní být *podněcovatelem společenství, míru a solidarity* ve všech životních situacích.“¹⁰⁸ Pravost našeho slavení neprokážeme úzkostlivým dodržováním předepsaného ritu, ale láskou a „starostlivostí o ty, kdo jsou v nouzi.“¹⁰⁹

Kvalita společného prožívání liturgie je pro II. dokument *Universa Laus* jednou ze základních podmínek k plnohodnotnému slavení bohoslužby a hudba či společný zpěv jsou jedinečnou skutečností, jež je může spoluutvářet. II. dokument vyzdvihuje (v návaznosti na I. dokument) význam společenství označením křesťanské praxe za cosi „bytosně společenského“¹¹⁰, co nás vyzývá k naslouchání druhým, tedy k vyjití ze sebe sama, abychom mohli pozorně naslouchat zpěvu společenství a plně si uvědomovat „...každodenní konkrétní přítomnost těch, kdož jsou našimi bratry a sestrami...“.¹¹¹

---

¹⁰⁷ UL I.3.2

¹⁰⁸ Mane nobiscum Domine 27

¹⁰⁹ Mane nobiscum Domine 28

¹¹⁰ srov. UL II. 2.4; UL I. 2.4

¹¹¹ UL II. 2.5

7.1. Slavení jedním srdcem, jedním hlasem

„Naše hlasy se nikdy nesmí odchýlit od jednohlasu, ale spíše na něm mají být založeny. Je chybou, pokud jeden couvá, zatímco se druhý žene vpřed, pokud jeden prosazuje svůj hlas, zatímco druhý docela přestane zpívat. Každý se musí pokusit smísit jejich hlas v jeden hlas chóru, bez napodobování cítar, jež se okázale snaží strhnout na sebe pozornost. Vše musí být předestřeno před zrak Boží, ne z touhy potěšit lidi či sebe sama.“

Nicetas z Remesiana, (5. stol) ¹¹²

Liturgie je zajisté záležitostí celého společenství, ale svou funkci bezezbytku naplňuje pouze tehdy, může-li se jí každý plnohodnotně, sám za sebe, aktivně účastnit. II. dokument tento požadavek předkládá ve všech obrazech, které jsem doposud zmiňovala. Všemi disponuje každý zvláště i celé společenství - **naslouchání**, čistě individuální akt, který však přivádí naslouchajícího k pozornému přijetí ostatních; **tělo** jako nástroj komunikace, základní znak lidské identity na jedné straně a na straně druhé toto tělo odevzdané a propojené s ostatními v „tělo jediné“¹¹³ ; či **zpěv** jednoho každého v souznění s hlasy společenství...

Sacrosanctum concilium, jakož i dokumenty o liturgické hudbě, jež přišly po II. Vatikánském koncilu, včetně I. dokumentu *Universa Laus* připouštějí, ba doporučují při výběru repertoaru přihlídnout k prostředí a zvyklostem jednotlivých společenství slavících liturgii – přesto se nikdy nevzdálily myšlenke jednohlasu. II. dokument *Universa Laus* nám tento obraz předestírá snad nejvýmluvněji.

---

¹¹² in: CRIVELLI, 2002, s.4

¹¹³ srov. UL II. 2.12

Sacrosanctum concilium nás zpravuje o tom, že „matka církev si velmi přeje, aby byli všichni věřící vedeni k plné, uvědomělé a aktivní účasti na liturgických úkonech“¹¹⁴, z které mají čerpat „skutečně křesťanského ducha.“¹¹⁵ Texty a obřady je pak třeba upravit tak, aby byly snadno srozumitelné a lid na nich mohl mít „plnou účast, aktivní a v duchu společenství.“¹¹⁶ Věřící nemají být přítomni tajemství víry jako „stranou stojící a němí diváci“, ale mají mu „pomocí obřadů a modliteb“ dobře porozumět.¹¹⁷

V II. dokumentu najdeme mnoho podobných motivů. Zmínila jsem „jednohlas“, avšak ne ve smyslu doslovném, pouze jsem si tento termín hudebního názvosloví vypůjčila, abych mohla lépe přiblížit poselství II. dokumentu. Jeho třetí kapitola je uvedena nadpisem „Slavení jedním srdcem a jedním hlasem“. Nejedná se o hlas sjednocený po vzoru gregoriánského chorálu. Na prvním místě ani „hlas“ nestojí, ale je zmíněn až za „srdcem“, které má jako první být tím, co vede k jednotě, upevňuje ji a dává jedinečným způsobem zaznít hlasu společenství.

Ohlédnou se nyní zpět k citátu v úvodu této kapitoly. Je v něm líčena potřeba jednohlasu, jehož rytmu, tempu i melodii by se všichni bezesbytku měli přizpůsobit. Jeho úkolem zde je sklonit se před Boží tváří, bez přílišného ohledu na ty, kdož se klaní. Taková představa působí poněkud syrově, nevlídně a nevzbuzuje zrovna touhu se k tomuto zpěvu připojit.

II. dokument jakoby volil pro cestu ke stejnému cíli zcela opačný výchozí bod. Již poukaz na „slavení“ vzbuzuje dojem čehosi radostného, co se neodehrává v osamocení, ale dává tušit příslib setkání, z nichž se nelze, než těšit. První rovina tohoto setkávání se odehrává mezi slavicími navzájem. II. dokument nenabádá k násilnému přizpůsobování se „zpěvu společenství“, ale poukazuje – podobně jako I. dokument – na možné odlišnosti. Nedotýká se však již pouze rozdílů v kulturních zvyklostech, ale obrací se přímo do středu

---

¹¹⁴ SC 14

¹¹⁵ SC 14

¹¹⁶ SC 21

¹¹⁷ srov. SC 48

společenství, k odlišnostem jednotlivých osobností slavícího shromáždění. Hudba a zpěv jsou pak prostředkem, jenž dovoluje tyto odlišnosti přijmout, a aniž by byl kdokoliv vyloučen se spojit v jediné tělo, vytvořit jedinou bytost.¹¹⁸ Připojení k hlasu společenství pak již není nijak násilným, ale přirozeným, spontánním aktem, „mystickou jednotou“, „... kde mohou lidské bytosti sdílet skutečnosti, jež jsou pro ně podstatné“¹¹⁹

II. dokument nikterak nepopírá myšlenku „jednohlasu“, ale cesta k němu podle něj může vést jen skrze vstřícnost a otevřenost druhým. Potom nám pozorné naslouchání a zpěv dovolí opustit sebe samé a vyjít vstříc ostatním.¹²⁰

Tato „otevřenost“ a odevzdanost není pouhým vyjádřením soucitu s každým, koho na této cestě potkáme, ale přivádí nás dál, k Tomu, jenž je tím pravým „středem liturgie“.

O bytostném propojení hudby a liturgie hovoří podobně například i dokument z Milwaukee, když tvrdí, že píseň křesťanské bohoslužby spojuje společenství s Kristem, který je jejím zdrojem i obsahem a zpěv společenství označuje za výraz Kristovy přítomnosti.¹²¹ Až Jeho přivítání uprostřed společenství je nejpodstatnější rovinou onoho „setkávání“.

Hlasy věřících nemají při liturgii být ničím menším, než připojením se k chvalozpěvu, který zní v domě Pána.¹²²

---

¹¹⁸ srov. UL II.3.1;3.2

¹¹⁹ UL I. 3.2

¹²⁰ srov. UL II. 3.1

¹²¹ srov. The Milwaukee Symposia For Church Composers: A Ten-Year Report 20

¹²² srov. UL II.3.2

7.2. Úloha hudebníků

*„ Zde pro věřící loudíš tón,
věz, nehraješ sám pro sebe!
Vždy čistě, prostě, zbožně hrej,
bys ducha jich vznes ‘ do nebe!“¹²³*

Má-li být hudební poloha liturgie vskutku kvalitní, prosta zbytečných nahodilostí a nejistot, které by bránily svobodné a plné participaci věřících, neobejde se bez poučeného vedení. Proto bych následující kapitolu chtěla věnovat všem, kdož jsou za toto „soužití“ hudby a liturgie odpovědni.

„Hudba je jazykem víry, který věřící potřebují k plné, vědomé a aktivní účasti na liturgii. ... Naučit lidi jazyku hudby ,..., znamená formovat společenství k poznávání jeho vlastního hlasu. To znamená vést jej k tomu, aby uvěřilo, že jeho zpěv je podstatný. Zpěv společenství je ‚cantus firmus‘, na kterém je závislé všechno ostatní hudební dění v liturgii. Povzbudit tento postoj a vystavět důvěru společenství v jeho vlastní zpěv je prvotní zodpovědností každého, kdo vede liturgickou hudbu.“¹²⁴

Nahlédneme-li do dokumentů, jež se dotýkají liturgické hudby, shledáme i v této oblasti nemalý posun v důrazu na charakter a požadavky na hudební úřad.

Motu Proprio Pia X. nás zpravuje především o technických náležitostech, jimiž se má hudba prezentovat. Přináší, z našeho pohledu velice přísná, ustanovení o formě a „obsazení“ jednotlivých hudebních částí liturgie, v nichž hudebníkům zapovídá užívání „klavíru, jakož i nástrojů hřmotných nebo rozmarných“¹²⁵, účast

¹²³ Rukověť varhaníkova aneb návod, kterak při mši svaté hráti, 2006, s.1

¹²⁴ The Milwaukee Symposia For Church Composers: A Ten-Year Report 20

¹²⁵ MP VI/19

„takzvaných hudebních kapel“¹²⁶ a pouze zpěvákům přiznává „pravý liturgický úřad“¹²⁷ - z čehož ovšem vyvozuje například i nezpůsobilost žen k takovému úřadu (pouze „osoby osvědčené zbožnosti a počestného života, které svým zbožným chováním při liturgických úkonech se ukazují hodny svatého úřadu, který vykonávají.“)¹²⁸

Dokumenty II. vatikánského koncilu i ty, co po něm následovaly, již (jak už bylo zmíněno) dovolují při výběru i provedení liturgické hudby mnohem větší volnost, nekladou přímo tak striktní požadavky na příkladnou osobnost kantora a ostatních muzikantů, ale v každém z nich nalezneme v určité podobě volání po jejich dostatečné poučenosti a vzdělání nejen v oblasti hudby, ale i liturgie.¹²⁹ Muzikantům přináleží úloha ne nepodobná roli vychovatelů, a proto předně oni sami musí být řádně vzdělání a poučení. Často zaznívají výtky jako v předmluvě k *Music in Catholic Worship* , že „k službě v hudebním úřadu jsou obvykle zváni lidé pro své hudební schopnosti, ale nikoliv kvůli znalosti liturgie“, ačkoliv obé by mělo jít ruku v ruce a být náležitě rozvíjeno¹³⁰ ; či výzvy k posílení liturgicko-hudebního vzdělání církevních hudebníků, jež by mělo zahrnovat studium historie liturgické hudby, církevních dokumentů a především role hudby ve společenství.¹³¹

Ani I. dokument *Universa Laus* nezůstává k tomuto tématu lhostejný. Zmiňuje „liturgické funkce hudby“, tedy rozmanitost hudby měnící se dle požadavků konkrétních částí liturgie, a připomíná tak, že „obeznámení se s aspektem zaměřeným na určitý účel je nevyhnutelné pro všechny, kdož mají zvláštní zodpovědnost za bohoslužbu...“¹³² V komentáři k tomuto dokumentu pak čteme, že hudebníci se již nemohou prezentovat pouze svou hudební „výstrojí“ – svými hudebními znalostmi a dovednostmi, podobně jako autor operního

---

¹²⁶ srov. MP VI/20

¹²⁷ srov. MP V/13

¹²⁸ srov. MP V/14

¹²⁹ srov. SC 115; MS 24

¹³⁰ srov. *The Music Documents: Music in Catholic Worship and Liturgical Music Today*, 1995 s.4

¹³¹ srov. The Snowbird Statement on Catholic Liturgical Music 13

¹³² UL I. 7.3

libreta musí být dobře obeznámen s nároky tohoto žánru. Proto i ti, kdo se chtějí zapojit do služeb liturgie, ji musí dobře znát a být srozuměni se skutečnostmi, jež budou jejich počínání formovat.¹³³

Mění se i dříve obvyklá pozice hudebníků, kteří jakoby stáli mimo liturgické dění - nyní jsou vtahováni do samého středu společenství, jehož jsou součástí a kterému mají sloužit. Právě motiv „služby“ je v této souvislosti – jak zakrátko osvětlím – charakteristický i pro II. dokument *Universa Laus*.

Liturgical Music Today označuje příslušnost hudebníka k danému společenství za prvořadou – „on, či ona je především členem společenství.“¹³⁴ A jako každý ve společenství je pak i on věřícím, s osobní zkušeností víry a obrácení, s potřebou naslouchat evangeliu a vyjádřit modlitbu.¹³⁵ Není tedy žádným „zaměstnancem“, či „dobrovolníkem“, ale „**služebníkem**, tím, kdo sdílí víru, slouží společenství a vyjadřuje skrze hudbu lásku k Bohu i bližním.“¹³⁶

Vzpomeňme na slova *Motu Propria Pia X.* o „pravém liturgickém úřadě“ zpěváků¹³⁷ a postavme vedle nich citát *Sacrosancta concilia*: „Také přísluhující, lektoři, komentátoři a členové chrámového sboru vykonávají skutečnou liturgickou službu. Proto ať plní svůj úkol s upřímnou zbožností podle řádu, jak se sluší na tak vznešenou službu a jak to od nich právem požaduje Boží lid.“¹³⁸

Zdá se, jakoby onen úřad, vykonávaný příkladnou osobou, sestoupil z kůru doprostřed společenství a byl tak povýšen na službu, aby se mohl tomuto společenství v plnosti vydat. Nejedná se však o zcela nový směr, jímž by se liturgičtí hudebníci měli až nyní začít ubírat, jako spíše o návrat k praxi církve prvních staletí, kdy byla služba liturgického zpěváka považována za řádnou liturgickou službu. Svědectví o tom nalezneme v dokumentu *Statuta Ecclesiae Antiqua*

---

¹³³ srov. DUCHESNEAU; VEUTHEY, 1992, s.35

¹³⁴ srov. LMT 64

¹³⁵ srov. LMT 64

¹³⁶ srov. LMT 64

¹³⁷ srov. MP V/13

¹³⁸ SC 29

z let 476-485, v němž se dochovala promluva, již pronáší kněz k žalmistovi během udělování ministeria: „*Vide ut quod ore cantas, corde credas, et quod corde credis, operibus probes.*“¹³⁹ („Konej tak, aby to, co zpíváš ústy, věřil jsi srdcem, a to, co věříš srdcem, abys činy uskutečnil.“)

Právě tímto směrem se ubírá i text II. dokumentu *Universa Laus*. Marně bychom v něm hledali konkrétní ponaučení jak, kde, či jakou liturgickou hudbu předkládat, ale dozvíme se mnoho o přístupu a výchozí pozici těch, kdo ji chtějí provozovat. Hovoří o „*služebnících Slova*“ a „*služebnících písně*“, jejichž „*...úkolem je naslouchat společenství, aby probudili jeho vlastní hlas a mohla svobodně zaznít jeho vlastní píseň*“.¹⁴⁰ Opět se zde setkáváme s motivem „naslouchání“. Tito „služebníci“ jsou prvními „posluchači Slova“, a proto by jako první měli být „naslouchajícími“, mít „liturgické uši“¹⁴¹ a umět prostřednictvím slova, písně, postoje či ticha „otevřít uši“ celého společenství.

„Služebník“ je nemyslitelný bez vztahu ke společenství, k víře církve, či bez vztahu k solidaritě se společenstvím. Ti, kdož se starají o průběh celé liturgie, mají dohlížet a vytvořit vhodné podmínky, aby nikdo nebyl ze společenství vyloučen, a proto nesmí ignorovat hlasy společenství, vyjadřující jeho postoj k hudbě.¹⁴² II. dokument navazuje na poselství prvního, který vylučuje pouhý „*technický příspěvek, aniž by se (spoluúčinkující) sami začlenili do věřící a slavící obce. ...*“, aby mohli „*...lépe vyhovovat požadavkům bohoslužby obcí, když se liturgie zúčastní, vyslechnou slovo a odpoví na něj, takže sami lépe pocítí, jak by mohla obec svoji víru zdůraznit.*“¹⁴³

---

¹³⁹ MUNIER, C. [ed.], *Statuta Ecclesiae Antiqua* 98, in: Concilia Gallie A. 314-A. 506, Corpus Christianorum Series Latina 148, Turnholt 1963, s. 183-184

¹⁴⁰ UL II. 1.10

¹⁴¹ srov. UL. II.1.9

¹⁴² srov. UL I. 9.3

¹⁴³ UL I 6.5

Oba dokumenty kladou důraz na srozumitelnost a přístupnost liturgické hudby jednomu každému ve společenství:

„... Slovo, zpěv a hudba se týkají bez omezení každého přítomného. Je nepodstatné, zda je určitý úkon proveden jedním, dvěma lidmi, či všemi společně, vždy je to konání celého společenství.“¹⁴⁴

„Aby i ti nejposlednější našli své místo, nesmí být liturgická hudba nepřístupná. ...“¹⁴⁵

Úkolem zmíněných „služebníků“ tedy je rozpoznat potřeby svého společenství a nalézt způsob, jak je uskutečnit, aby se jejich bdělé a pozorné naslouchání dokázalo vrátit v podobě společné písně a otevřít tak každého ve společenství sobě samému, svým bližním i Slovu, neboť:

„Upokojit, sjednotit, osvobodit, přivítat a obrátit: to slavení s doprovodem hlasů a nástrojů znamená. Pokud je zpěv v křesťanské liturgii takový, může se hudební úřad v církvi zdát impozantním. Skladatelé, kantoři, animátoři a instrumentalisté nemohou než se oddat službě křesťanské liturgii tím, že dovolí společenství stát se subjektem slavení skrze utvoření jednoho těla a naslouchání výzvě Duchu.“¹⁴⁶

---

¹⁴⁴ UL I. 3.2

¹⁴⁵ UL II. 3.3

¹⁴⁶ UL II. 3.5

8. Nová píseň, nové lidství

Haleluja.

Zpívejte Hospodinu píseň novou, jeho chválu v shromáždění věrných!

At' se Izrael raduje ze svého Tvůrce, at' synové Sijónu jásají nad

svým Králem,

at' tanečním rejem chválí jeho jméno, at' mu pějí žalmy při bubnu a při citaře.

Hospodin má ve svém lidu zalíbení, pokorné oslaví spásou.

Věrní at' jásají v slávě, at' plesají na svých ložích.

At' svým hrdlem vyvyšují Boha, s dvojsečným mečem v svých rukou,

aby nad pronárody konali pomstu, tresty na národech,

aby spoutali řetězy jejich krále, železnými okovy ty, kdo jsou u nich ve cti,

aby na nich vykonali soud, jak o tom psáno. Je to čest pro všechny jeho věrné.

Haleluja. (Žalm 149,1-9)

...svlechte se sebe starého člověka i s jeho skutky a oblecte nového, který dochází pravého poznání, když se obnovuje podle obrazu svého Stvořitele (Kol 3:9-10)

V poslední kapitole I. dokumentu *Universa Laus*, nazvané „Znamení nového člověka“, vystávají dvě témata: „**nové lidství**“ – shledávané v požadavcích „... na hudbu křesťanské bohoslužby...“, jež „... směřují ke svému cíli, představit a uskutečnit v zmrtvýchvstání Ježíše Krista obnoveného člověka...“¹⁴⁷; a „**nová píseň**“, jíž zde lze rozumět jako polyfonii chvalozpěvu, zpívanou hlasy všech kultur,

---

¹⁴⁷ UL I. 10.1

z nichž „některé... již po staletí zpívají v nesčíslných formách ‚novou píseň‘, o níž hovoří žalmy a Janovo Zjevení...“, zatímco „... jiné národy a kontinenty jsou povolány, aby i své vlastní umění postavily do služby tohoto chvalo zpěvu...“¹⁴⁸

Celý druhý dokument pak může být chápán jako pokračování a rozvinutí této kapitoly, neboť zmíněná témata přejímá. Jeho směr pohledu se však poněkud posunul. Nerozjímá toliko nad rozmanitostí světa ani nad nezměrným odkazem minulých staletí, ale je blíže konkrétnímu společenství, v němž je liturgie slavena. „...*Novou píseň, jež je současně dobře známá a přesto neslýchaná*...“ dle textu II. dokumentu „...*tvorí shromáždění věřících*“¹⁴⁹, jehož zpěv „...*nese pečeť nové radosti*...“¹⁵⁰ Tento zpěv je sice poznamenán dotekem, tušením a radostným očekáváním přicházejícího Království, ale pro zatím nepřekonatelné „...*limity individuálního i společného naslouchání*...“¹⁵¹ nemůže být ještě konečnou formou kýženého chvalo zpěvu.

Co se tedy onou „novou radostí“, „novým lidstvím“ a „novou písní, jež je známá a přesto neslýchaná“¹⁵² rozumí?

Hudební svět si často propůjčoval text 149 žalmu (za všechny zmíním například „*Cantate Domino*“ Heinricha Schütze, či „*O sing into the Lord*“ Henryho Purcella), aby dle jeho nabádání radostně a s vděčností oslavoval příchod Spasitele. Právě tato slova ponejvíce vypovídají o tom, jak úzce může být hudba propojena s liturgií.

„Nová píseň“ je poukazem na symbolický charakter hudby, jež má vpravdě jedinečnou schopnost překročit své vlastní hranice a otevřít všem, kdo se jí účastní, pravý obsah a poslání liturgie. Ač se v jiných dokumentech nesetkáme třeba přímo s touto terminologií, některé jejich pasáže směřují k témuž cíli.

---

¹⁴⁸ UL I. 10.3

¹⁴⁹ UL II. 3.3

¹⁵⁰ UL II. 2.9

¹⁵¹ UL II. 2.9

¹⁵² UL II. 3.3

Musicam Sacram například shledává liturgii doprovázenou zpěvem společenství radostnější, schopnou jasněji projevit tajemství posvátné liturgie, jež je „předobrazem nebeské liturgie ve svatém městě Jeruzalémě“.¹⁵³

Dokument z Milwaukee hovoří o hudbě jako o „symbolickém jazyce společenství“, jež může - pro svou výjimečnou povahu a nenapodobitelné vyjadřovací prostředky - sloužit jako prostředek Božího sebe-sdělení. Tím, že se odehrává v čase, symbolizuje Boží působení v dějinách, a naopak svou zdánlivou neuchopitelností může být obrazem Boha, jenž je zároveň přítomný i skrytý. Svou dynamičností symbolizuje Boha, volajícího nás k dialogu, svou schopností sjednocovat symbolizuje spojení s Bohem i ostatními lidmi; a tím, že evokuje osobní účast je obrazem zosobněného Boha. Liturgie je prvotní teologií a vyjádřením víry církve, hudba pak její nedílnou součástí.¹⁵⁴

Hudba liturgie není pouhou hudbou k poslechu, k níž by bylo možné zaujmout neutrální stanovisko, či ji posuzovat obvyklým způsobem, hodnotícím míru libosti, či nelibosti, jakou se k dané hudbě vztahujeme. Podle komentáře k I. dokumentu vychází liturgická hudba ze dvou předpokladů:

1. vyjadřuje víru společenství, oslavujícího přítomnost i očekávaný příchod Božího Království

2. je vždy krokem na cestě k „novému lidství“, k němuž všichni křesťané směřují účastí na eucharistii a tedy svým podílem na Kristově smrti a vzkříšení.¹⁵⁵

Starý zákon vidí obnovu lidství v působení Ducha, dávajícího srdce schopné poznat Boha. Z pohledu Nového zákona bývá tento výraz chápán jako obnovení v Kristu, skrze křest, bez ohledu na rasu, vyznání, kulturní či sociální zázemí.¹⁵⁶ Slovy II. dokumentu je pak „*Nová Píseň ... písní Nového Lidství, která aktualizuje Slovo: zpíváme*

---

¹⁵³ srov. MS 5

¹⁵⁴ srov. The Milwaukee Symposia For Church Composers: A Ten-Year Report 13-14

¹⁵⁵ srov. DUCHESNEAU; VEUTHEY, 1992, s.107

¹⁵⁶ srov. DUCHESNEAU; VEUTHEY, 1992, s.142

nejen svými hlasy, ale i svými životy. Tak se sám zpívající stává chválou, jež je milá Bohu. ¹⁵⁷

Hudba v liturgii má moc dotknout se nejnítěnějších zákoutí duší věřících a svým působením je proměnit. „Nová píseň“ po skončení liturgie neutichá. Zaznívá i do všedního života těch, kdo se nebrání jí naslouchat. II. dokument se táže, jakým způsobem může být píseň „nová“, přičemž v této souvislosti rozjímá i o všedním životě a o gestech, která je nutno učinit. Rozpoznává pak, že není možno volat *Kyrie eleison* vedle utiskovaných, aniž bychom těmto utiskovaným zároveň nepodalí pomocnou ruku. ¹⁵⁸

Přesahem do každodenního života však poselství II. dokumentu nekončí. Již v závěru dokumentu prvního je poukázáno na eschatologické hledisko, jež pak druhý dokument rozvíjí. Hudba v liturgii není tedy pouhým popisným symbolem, ale živým obrazem Toho, jenž je přítomen a má přijít. ¹⁵⁹

„Zpěv společenství je vždy možný, ale stále hledá své vlastní naplnění. Takto je zpěv svědectvím o Zaslíbení: hlásá, že Království je již přítomno. Současně je prorockým znamením: oznamuje, že Království má teprve přijít. V přítomnosti Království a v očekávání jeho příchodu nedodávají naše písně nic k tomu, čím Bůh je, ale přitahují nás k němu blíž. ¹⁶⁰

---

¹⁵⁷ UL II. 2.6

¹⁵⁸ srov. UL I. 10.1; UL II. 2.5; 2.9

¹⁵⁹ srov. UL I. 10.1, UL II. 2.8

¹⁶⁰ UL II. 2.10

Závěr

Stejné přesvědčení dovedlo oba dokumenty ke shodnému závěru: v liturgii nás hudba pomáhá otevřít evangelijní zvěsti. Užití hudby však nesmí být násilným vniknutím do svobody, jež je vlastní a nezbytná pro všechny, kdož se na liturgii účastní. Takových negativních zkušeností si byli vědomi tvůrci obou dokumentů *Universa Laus* a varují, obzvláště v II. dokumentu, před hudební praxí, jež by se vzdalovala poslání liturgie, či si osobovala nemístný nárok usměrnit a podřídit sama sobě prožívání svátostné chvíle.

Do středu zájmu *Universa Laus* se dostává mystérium liturgie a věřící, aktivně se účastníci bohoslužebného dění. Liturgie je v pravém slova smyslu oslavou a hudba v ní má svátostnou hodnotu. Volba repertoaru i hudebních nástrojů musí tedy umožnit shromážděným vyjádřit svou víru autenticky, tak, aby nebyli vytrženi ze zvyklostí vlastních jejich kulturnímu zázemí.

Rozmanitost kulturních prostředí, z nichž vzešli autoři obou dokumentů, je předurčuje k nebývalé otevřenosti a vstřícnosti k rozličným zvyklostem a potřebám konkrétních společenství. Říká se, že hudba je univerzální řečí, která má moc oslovit a dovést k porozumění lidí bez ohledu na rasu, národnost, či společenské postavení. Ano, hudba tento potenciál zajisté v sobě nese, ale nemyslím si, že stejná melodie vyvolá shodnou odezvu například u italského i japonského posluchače. Právě v liturgii má však hudba za úkol svou komunikační funkci naplnit a působit jako prostředník setkání nejen mezi shromážděnými navzájem, ale především mezi nimi a Bohem. V liturgii není tedy podstatné porozumět hudebnímu žánru, ale sdělení, které prostřednictvím hudby promlouvá.

II. dokument představuje spíše než „hudbu v liturgii“ „hudbu liturgie.“ Význam slova „hudba“ v něm nabývá dalších rozměrů – můžeme ji zaslechnout nejen v písni či zvuku varhan, ale i v tichu, modlitbě, při naslouchání evangeliu... Jak jsme viděli, v textu dokumentu bychom marně hledali konkrétní ponaučení kterék při

liturgii hráti a zpívati, a přesto se dozvíme mnohé o samé podstatě liturgické hudby a přístupu k ní nejen ze strany hudebníků, ale celého slavícího společenství. Právě ke společenství, s ohledem na všechna jeho specifika, se II. dokument neustále obrací.

Společný zpěv v něm není již pouhým zkrášlením liturgie, ale skutečností, jež, oživena Duchem, sjednocuje a povolává ke svornosti a společné modlitbě.¹⁶¹ Avšak nejen zpěvem jsme povoláváni mít účast na slavení liturgie - tomuto předchází naslouchání zpěvu ostatních. II. dokument vybízí k naslouchání, jakožto aktu, který je podmínkou k otevření se společenství i „okolnímu světu“.¹⁶² Připomíná, že způsob, jakým jsme přijímáni ovlivňuje i otevřenost a vstřícnost k druhým, a proto je nezbytné vykročit jako první, aby ti, kdo přicházejí, věděli, že i jejich hlas smí uvnitř společenství zaznít.

„Zpěv svou podstatou zve každého k sebevydání. Skrze svou služebnou povahu vede zpěv krůček po krůčku ty, kdo zpívají, k odevzdání sebe sama v modlitbě Ducha, skrze Krista...“¹⁶³

K tomu, aby hudba naplnila toto poslání, je nezbytná úloha hudebníků, kteří mají jako první naslouchat společenství a předložit mu takový obraz hudby, jakému nejlépe porozumí, a který „dovolí společenství stát se subjektem slavení skrze utvoření jednoho těla a naslouchání výzvam Ducha“.¹⁶⁴ Hudba liturgie nemá být „jednosměrnou“ skutečností, která rozděluje společenství na ty, kdo ji vytvářejí a ty, kdo ji přijímají, ale darem, který všichni zároveň dávají a jsou jím obdarováni.¹⁶⁵

II. dokument tedy vybízí k oproštění se od veškeré sobeckosti a zahleděnosti do sebe, aby se tělo společenství mohlo stát vpravdě tělem Kristovým. Nehledá cestu v uniformní jednotě, ale otvírá se kráse a jedinečnosti jednoho každého společenství.

---

¹⁶¹ srov. UL II. 2.3

¹⁶² srov. UL II. 2.4

¹⁶³ UL II. 2.6

¹⁶⁴ UL II. 3.5

¹⁶⁵ srov. UL II. 3.4

V raných dobách křesťanství se církve v jednotlivých částech světa lišily organizací, věroučnými důrazy i liturgií, ale to jim nezabraňovalo ve vzájemném uznání, neb vždy spatřovaly sounáležitost v eucharistickém slavení, jež jim bylo společné. I slova II. dokumentu připomínají, že křesťanstvo dnešních dnů, jakkoliv pestré, nepřestává být jedním tělem Kristovým, které je pozváno ku společnému slavení. Hudba nepromlouvá toliko k našemu rozumu, ale spíše k srdcím, a proto je nenahraditelným a jedinečným způsobem, kterým je nám umožněno v liturgii zakusit zvěst evangelia a zároveň jím na ni odpovědět.

Hudba liturgie by se měla stát onou „novou písní“, vyjadřující „přechod od smrti k životu“¹⁶⁶, která začíná v tichu a naslouchání, překračuje hranice hudby i liturgie a zaznívá až do všedních dnů.

„Na sklonku dne nás mohou naše každodenní starosti ohlušit. Ale liturgie má moc nás bez ustání učit a znovu-vychovávat v naslouchání slovu i písni.“¹⁶⁷

---

¹⁶⁶ UL II. 3.6

¹⁶⁷ UL II. 1.11

Příloha 1.:

Universa Laus - Document II
Hudba v křesťanských liturgiích
květen 2002

Bůh tvoří skrze Slovo. Každá lidská bytost je povolána, aby se připojila k tomuto dílu. Slovo povzbuzuje ty, kdo hovoří, i ty, kdož bez ustání naslouchají. Všichni křesťané jsou pozváni k připravenosti v očekávání, aby dali Bohu svou odpověď.

1. Naslouchání

1.1 Naslouchání vyžaduje spoluúčast celého těla. Způsob naslouchání, jakým lidé „otevírají své uši“ burcuje všechny jejich smysly v takovém rozsahu, že je celé jejich tělo uvedeno v stav naslouchání. Ucho ovládá tělo, jež je zaujato nasloucháním. Lidské bytosti existují, neb celé jejich bytí je povoláváno skrze akt naslouchání.

1.2 V naslouchání slovu druhých ti, kteří se naučili používat dětinský způsob mluvy, zapojují obraz svého vlastního těla do procesu naslouchání či řeči a přicházejí se tak „zrodit“ sobě i světu. Náš způsob bytí a kvalita našeho naslouchání závisí na způsobu, jakým jsme byli přijati a jak nám bylo nasloucháno.

1.3 Způsob, jakým nasloucháme, je schopen nabídnout přijetí druhým, bez ohledu na to, kým jsou. V naslouchání tomu, co lidé vyjadřují, můžeme být pozorní k tomu, co říkají, k jejich tichu, vztahu s Bohem, k šepotu světa v nich a kolem nich. Naslouchání nás „naladí na druhé“ a s nimi na „Toho Neslyšeného“, jenž se odkrývá v jejich slovech i v jejich tichu.

1.4 Liturgie nemůže existovat bez společného naslouchání Božímu Slovu a ani tehdy, aniž by toto slovo vytvářelo prostor pro vzájemné naslouchání si členů společenství. Pokud se všichni společně oddávají naslouchání Slovu Božímu, je to pro všechny i výzvou k vzájemnému naslouchání.

1.5 Naslouchání je prvotním způsobem sdílení. Účastnit se liturgického jednání vědomě, nadšeně a aktivně tedy přesahuje prosté provádění předepsaného ritu. Právě naslouchání nás vede k odpovědi skrze modlitbu, píseň a konání tak, abychom mohli být společně účastni Kristovu mystériu.

1.6 Abychom slyšeli, říkáme, že „mlčíme“, ale, lépe řečeno, ticho se rodí naším nasloucháním. Ticho nemůže být definováno jako absence hluku. Ticho může být postřehnuto, je-li tělo v klidu a my se dostaneme do stavu bystřejšího naslouchání.

1.7 Vnitřní ticho je pramenem a podmínkou pro slovo i zpěv. Slovo i píseň jsou s ním úzce spojeny. Zhodnocují se v tichu, z něhož se zrodily, v tichu, jež je oživuje, v tichu, ke kterému směřují, či které sami přinášejí.

1.8 Ticho je postoj srdce a mysli těch, kdož se odvracejí od vši zbytečné mnohomluvnosti, aby se mohli obrátit k Slovu. Vnitřní ztišení je základní vlastností každého liturgického úkonu. V tomto smyslu můžeme říci, že je v podstatě možné ticho pouze modulovat, ať už v řeči, ve zpěvu, hraní, chůzi, prostraci atd.

1.9 Ve slavicím společenství musí mít kněží - služebníci Slova - uši učedníků, „liturgické uši“. Tito lidé jsou „těmi naslouchajícími“, to oni tvoří – skrze slovo, píseň, liturgické úkony, postoj či ticho – podmínky nezbytné k tomu, aby uši celého společenství mohly být otevřené a jeho naslouchání se stalo napjatým a bdělým.

1.10 Služebník Slova je prvním posluchačem Slova. Úlohou služebníků Slova je naslouchat Slovu v Písmu a nabídnout mu celé své tělo, aby ho i ostatní shromáždění mohlo slyšet, naslouchat mu a umožnit mu tak stát se v tomto společenství tělem. Co se týče „služebníků písně“, jejich úkolem je naslouchat společenství, aby probudili jeho vlastní hlas a mohla svobodně zaznít jeho vlastní píseň.

1.11 Na sklonku dne nás mohou naše každodenní starosti ohlušit. Ale liturgie má moc nás bez ustání učit a znovu-vychovávat v naslouchání slovu i písni.

2. Zpěv při liturgii

2.1 Akt zpěvu značí stupeň vyspělosti ve vývoji lidského jazyka: vzpřímená pozice dovolila rezonovat páteři a tak celému tělu; rty, jazyk a čelisti, původně určené kuchopení potravy, se staly způsobilými artikulovat řeč; primitivní tělesný projev byl nejprve transformován v křik, pak ve zpěv a řeč. V tomto pozvolném procesu polidšťování se lidské bytosti postupně ztotožňovaly a ztotožňují s *logem*, jež se s nimi setkává; nabyli schopnosti vyjadřovat se skrze slovo a zpěv.

2.2 Akt zpěvu vtahuje do hry celého člověka. To od nás vyžaduje připravenost těla a ostražitost rozumu a paměti. V přechodu od slova ke zpěvu má hlas tendenci stát se bohatším: zdá se být čistší, zvučnější, „vyšší“, avšak nikoliv silnější. Zpívající hlas osvětluje slovo i celou lidskou bytost.

2.3 Zpěv sjednocuje jednotlivé osobnosti i společenství. Podněcuje stav naslouchání, soucitu, radosti, čistoty... Lidské bytosti, jež celým tělem naslouchají a zpívají, si samy sebe plně uvědomují jak svými smysly, tak svým konáním. Zpěv má tendenci spojovat i skupiny lidí. Společný zpěv, oživený Duchem, povolává ke svornosti všechny ty,

keré Kristus uchránil, aby se mohli jedním hlasem a jedním srdcem modlit, a tak vytvořit svaté společenství, sjednocené stejným aktem naslouchání.

2.4 Křesťanská praxe je cosi bytostně společenského: zahrnuje společný zpěv, který rovněž předpokládá, že musíme naslouchat jeden druhému. Člověk samotný neposlouchá stejným způsobem jako když tak činí společně s ostatními. Neboť hlas může reprodukovat pouze to, co ucho slyší, pokud se niterně ponoříme do hlasu ostatních, přijmeme plně i to, čemu ostatní naslouchají. Tento proces přizpůsobování chrání každého od obrácení se do sebe sama, zkoumá, co se děje v „ohni“ společenství a otvírá individuální naslouchání okolnímu světu. Tímto nás naše hlasy mohou sjednotit v jednu odpověď, vyvolanou stejným Duchem.

2.5 Vzájemné naslouchání ve zpěvu dodává nové kvality vztahům mezi lidmi. Přitahuje naši pozornost k přítomnosti hlasů členů společenství a činí nás vědomými si každodenní konkrétní přítomnosti těch, kdož jsou našimi bratry a sestrami. Hlasový projev ve společném zpěvu zdůrazňuje akt služby, jenž sídlí ve sféře etiky.

2.6 Zpěv svou podstatou zve každého k sebevydání. Skrze svou služebnou povahu vede zpěv krůček po krůčku ty, kdo zpívají, k odevzdání sebe sama v modlitbě Ducha, skrze Krista: liturgický zpěv má tedy pedagogickou a mystagogickou funkci. Nová Píseň je písní Nového Lidství, která aktualizuje Slovo: zpíváme nejen svými hlasy, ale i svými životy. Tak se sám zpívající stává chválou, jež je milá Bohu.

2.7 Žádný druh zpěvu či instrumentální hudby v liturgii není sám o sobě posvátný. Ne hudba, ale živé hlasy pokřtěných, zpívající v Kristu a s Kristem, jsou v křesťanské bohoslužbě posvátnými.

2.8 To, co v liturgii činí určitý zpěv či hudbu krásnými, neexistuje samo o sobě, nezávisle na slavení, místu, ritu či společenství, jež s sebou takový druh zpěvu a hudby nese. Dozajista může zpěv i instrumentální hudba vyjadřovat a velebit pravdu, kterou se společenství snaží žít: ale primárním zůstává způsob, jakým toto společenství naslouchá a zpívá. Právě tato připravenost zdobí společenství a otvírá je kráse, jež má přijít.

2.9 Zpěv společenství nese pečeť nové radosti, ale přesto zůstává poznamenán limity individuálního i společného naslouchání. Tato omezení shledáváme bolestnou zkouškou, avšak naše utrpení je cosi odlišného: vyvstává z faktu, že ještě nejsme plně obnoveni „novou písní“, již notujeme a „novostí“ Jediného, kterou zpíváme.

2.10 Zpěv společenství je vždy možný, ale stále hledá své vlastní naplnění. Takto je zpěv svědectvím o Zaslíbení: hlásá, že Království je již přítomno. Současně je prorockým znamením: oznamuje, že

Království má teprve přijít. V přítomnosti Království a v očekávání jeho příchodu nedodávají naše písně nic k tomu, čím Bůh je, ale přitahují nás k němu blíž.

2.11 Žalmy, hymny, antifony a aklamace užívané v křesťanských liturgiích vytvářejí specifický soubor. Mají pro nás hluboký význam, neboť text zpěvu je propojen s hudbou tak úzce, aby nám obé uvízlo v paměti. Stejně jako modlitby, tak i preface a další slova liturgie jsou důležitým prostorem zprostředkování komunikace mezi Slovem a slovem naším, lidským.

2.12 Zpěvákovo tělo je svatyní, v níž on či ona stane v Boží přítomnosti. Píseň společenství v křesťanské liturgii vyžaduje tělo každého jednotlivce, odevzdané a propojené se všemi ostatními, aby mohlo být vytvořeno tělo jediné. Věřící, kteří jsou uschopněni formovat tělo svým zpěvem a jsou sjednoceni Duchem, aby byly Tělem Kristovým, jsou účastní tajemství Vtělení a vypovídají o Hospodinově slávě.

3. Slavení jedním srdcem, jedním hlasem

3.1 V liturgickém slavení dovoluje instrumentální hudba i zpěv všem se sjednotit, bez ohledu na odlišnosti přivítat jeden druhého, aniž by byl kdokoliv vyloučen se stát jedním tělem a spojit se v modlitbě díkůvzdání církve. K osvobození písně na hlubší úrovni, ať už společné, či individuální, se musí liturgická hudba intimním způsobem dotknout všech přítomných tak, že se přizpůsobí rytmu jejich života. Klidné tělo vede k pokojnému srdci, souznění jednotlivých bytostí vede k sjednocení osobností. Stejným hnutím, jsouce společenstvím v naslouchání a zpěvu, jsou členové shromáždění povoláváni opustit sebe samé, aby mohli vyjít k ostatním.

3.2 V liturgickém konání má instrumentální hudba a zpěv funkci, jež zahrnuje pohostinnost: otevřít lidi naslouchání, vytvořit prostor mystické jednoty, kde mohou lidské bytosti sdílet skutečnosti, jež jsou pro ně podstatné. Hudba a zpěv pobízí skupinu a jednotlivce v ní k vytvoření jedné bytosti. Dovoluje každému žít v domě Pána a přidat se k chvalo zpěvu, který tam zní.

3.3 Aby i ti nejposlednější našli své místo, nesmí být liturgická hudba nepřístupná. Aby byl každý veden po cestě ke svobodě, nesmí liturgická hudba ani na „všedních“ místech ztichnout. Jako cestovatelé putující cizí zemí, tvoří shromáždění věřící novou píseň, jež je současně dobře známá a přesto neslychaná.

3.4 V pokoře služby ukazuje zpěv společenství církve, že má prorockou úlohu. Společný zpěv všem ukazuje, že nikdo nepřestane být ostatními obdarováván, a že každý obohacuje ostatní svými dary. Takto připomíná společenství, že musí bojovat proti odmítání

vzájemného sdílení, za zapomenutí odlišností a za to, aby i ti nejposlednější ve shromáždění byli pravdivě „obslouženi“.

3.5 Upokojit, sjednotit, osvobodit, přivítat a obrátit: to slavení s doprovodem hlasů a nástrojů znamená. Pokud je zpěv v křesťanské liturgii takový, může se hudební úřad v církvi zdát impozantním. Skladatelé, kantoři, animátoři a instrumentalisté nemohou než se oddat službě křesťanské liturgii tím, že dovolí společenství stát se subjektem slavení skrze utvoření jednoho těla a naslouchání výzvám Ducha.

3.6 Posláním instrumentální hudby a zpěvu v liturgii je napomáhat, doprovázet a vyjadřovat přechod od smrti k životu, který je ovocem všeho svátostného počínání. Nenásilným způsobem odtrhují učedníky od narcistického rozjímání o sobě a otevírají jim širší horizonty zaslíbení Písma. A to vše s podmínkou, že nebude nikdy nikdo – ať celebrant, kantor, či jiný služebník – ovládat okamžik, kdy se nitro kohokoliv ze společenství oprostí od sebe sama, ale nechá každého, aby sám zažil velikonoční „*transitus*“ či přijetí za syna nebo dceru.

Příloha 2.:

***Universa Laus* - Document II - De la musique dans les liturgies chrétiennes - mai 2002.**

Dieu crée en parlant. Tout homme est appelé à s'associer à cette oeuvre de création. Le verbe suscite un peuple qui parle et reste à l'écoute. Chaque chrétien est invité à se rendre disponible et vigilant pour donner à Dieu sa réponse.

1. De l'écoute.

1.1. Écoute engage la totalité du corps individuel. L'état d'écoute par lequel l'homme " tend l'oreille" met en éveil tout ses sens, si bien que son corps devient tout ouïe. L'oreille gouverne le corps engagé dans l'écoute. L'homme existe du fait que tout son être est appelés par l'écoute.

1.2. En écoutant la parole des autres, celui qui était *infans* apprend à parler, il intègre l'image de son propre corps écoutant et parlant: il advient à son être singulier et au monde. Notre façon d'être et notre qualité d'écoute dépendent de la manière dont nous avons nous-même été accueillis et écoutés.

1.3. Notre écoute est capable d'offrir l'hospitalité à l'autre tel qu'il est. Dans ce qu'il exprime, nous pouvons être attentifs à ce qu'il dit, à ses silences, à sa relation à Dieu, à la rumeur du monde en lui et autour de lui. L'écoute nous accorde à l'autre, et avec lui, à l'inouï que révèlent sa parole et son silence.

1.4. Il n' y a pas de liturgie sans commune écoute de la Parole de Dieu et sans ce que celle-ci génère, à savoir l'écoute mutuelle des membres de l'assemblée. Se mettre ensemble à l'écoute de la Parole de Dieu est la source de toute écoute réciproque.

1.5 Écouter est la première forme de participation. Participer consciemment, pieusement et activement à l'action liturgique va donc au delà de la simple exécution des rites prescrits. C'est en écoutant, que l'on est conduit à répondre par la prière, le chant et les gestes, afin d'avoir part avec les autres au mystère du Christ.

1.6 Pour écouter, nous disons que nous faisons silence mais, en réalité, le silence est révélé par notre écoute. Le silence ne se définit pas par l'absence de bruit. Le silence se laisse percevoir quand notre corps se tient tranquille et dispos dans un état d'écoute vigilante.

1.7 Le silence intérieur est l'origine et la condition de la parole et du chant. Parole et chant sont intimement liés au silence. Ils tirent leur valeur du silence dont ils naissent, du silence qui les anime, et du silence qu'ils visent et où ils s'accomplissent.

1.8 Le silence est l'attitude d'esprit et de coeur de ceux qui se détournent de tout verbiage pour se tourner vers le Verbe. Le silence intérieur est la qualité première de tous les gestes de la liturgie. En ce sens, on ne peut véritablement que moduler le silence, en parlant, en chantant, en faisant musique, en marchant, en se prosternant etc.

1.9 Dans l'assemblée célébrante, les ministres, serviteurs de la Parole, doivent avoir une oreille de disciple, une "oreille liturgique". S'ils se font "écoutants", ils créent, par la parole, le chant, le geste, la posture ou le silence, les conditions nécessaires pour que l'oreille de l'assemblée s'ouvre et que son écoute se tende.

1.10 Le ministre de la parole est le premier auditeur de la Parole: il a pour rôle de l'écouter dans les Écritures et de lui offrir son propre corps, afin que l'assemblée puisse à son tour entendre, l'écouter et la laisser prendre corps en elle. Pour sa part, le ministre du chant a pour rôle d'être à l'écoute de l'assemblée pour l'éveiller à sa propre voix et libérer son chant.

1.11 Au fil du temps, les difficultés de l'existence peuvent nous rendre sourds. La liturgie a le pouvoir de nous éduquer et de nous rééduquer sans cesse à l'écoute, à la parole, et au chant.

2. De l'acte de chant en liturgie.

2.1 Le geste vocal est un aboutissement dans l'évolution du langage humain: la station debout a permis la résonance de la colonne vertébrale et de tout le corps; les lèvres, la langue et le maxillaire, à l'origine liés à la fonction de la préhension, sont devenus disponibles pour le langage articulé; le geste corporel primaire s'est mué en cri puis en chant et en parole. Dans ce lent processus d'humanisation, l'homme s'identifie progressivement au logos qui le traverse; il devient capable de se donner par la parole et le chant.

2.2 L'acte de chant met en jeu l'homme tout entier. Il demande un corps disponible, une intelligence et une mémoire en éveil. En passant de la parole au chant, la voix tend à s'enrichir: elle se révèle plus claire, plus sonore, plus "haute", non pas plus forte cependant. La voix chantée illumine la parole et tout l'être.

2.3 Le chant unifie la personne, et fait l'unité de l'assemblée. Le chant favorise une posture d'écoute, de compassion, de joie, de sérénité... L'homme écoutant et chantant de tout son corps est éveillé comme sujet en ses sens et en son agir. Le chant tend à unifier aussi les groupes humains. Le chant en commun, animé par l'Esprit, appelle à l'unanimité tous ceux que le Christ sauve pour qu'ils louent d'un seul coeur et d'une seule voix, formant ainsi une assemblée sainte, corps d'une même écoute.

2.4 La pratique chrétienne est essentiellement communautaire: il s'agit de chanter ensemble, ce qui suppose une écoute mutuelle exigeante. On n'écoute pas de la même façon quand on écoute ensemble. Puisque la voix ne reproduit que ce que l'oreille entend, si nous intériorisons aussi ce que les autres écoutent. Cet ajustement préserve chacun du repli sur soi, met à l'épreuve du creuset communautaire et ouvre l'écoute individuelle. Nos voix peuvent alors s'unir pour ne former qu'une seule réponse suscitée par le même Esprit.

2.5 L'Écoute mutuelle dans le chant génère une qualité nouvelle de relation entre les personnes. Si elle éveille notre attention à la présence vocale des membres de l'assemblée, elle sollicite aussi notre attention à la présence quotidienne et concrète des frères et des soeurs. Le geste vocal dans le chant en commun engage au geste éthique du service.

2.6 Le chant, par sa nature, invite celui qui chante à donner de soi. Le chant liturgique, par sa nature ministérielle, conduit peu à peu le chanteur à s'offrir lui même en sacrifice de louange dans l'Esprit, par le Christ: le chant liturgique a donc une fonction pédagogique et mystagogique. Le cantique nouveau est le cantique de l'homme nouveau qui réalise la Parole: il ne chante pas seulement avec sa voix mais avec sa vie. C'est ainsi que le chanteur devient louange qui plaît à Dieu.

2.7 En Liturgie, aucun chant, ni aucune musique ne sont sacrés en soi. Dans le culte chrétien, ce n'est pas la musique qui est sacrée mais la vive voix des baptisés chantant dans et avec le Christ.

2.8 En liturgie, ce qui fait la beauté d'un chant ou d'une musique n'existe pas indépendamment de la célébration, du lieu, du rite de l'assemblée qui les accueillent. Certes, le chant et la musique peuvent manifester et magnifier la vérité de ce qu'une assemblée est en train de vivre. Mais ce qui importe, c'est l'état d'écoute et de chant de cette assemblée, disponibilité qui l'embellit et l'ouvre à la beauté qui advient.

2.9 Le chant de l'assemblée est empreint d'une joie nouvelle mais il reste marqué par les limites de notre écoute individuelle et communautaire. Nous sommes éprouvés par la perception de ces limites mais notre souffrance s'avère neutre: elle vient de ce que nous ne sommes pas encore entièrement renouvelés par le "chant nouveau" que nous entonnons et par la "nouveauté" de Celui que nous chantons.

2.10 Le chant de l'assemblée est toujours possible mais toujours en quête de sa plénitude. Ainsi le cant est témoignage de la Promesse: il proclame que le Royaume est déjà présent. Il est en même temps signe prophétique: il annonce que le Royaume est encore à venir. Dans la présence et l'attente du royaume, nos chants n'ajoutent rien à ce que Dieu est, mais ils nous rapprochent de lui.

2.11 Les chants, hymnes, refrains et acclamations utilisés dans les liturgies chrétiennes forment un corpus spécifique. Ils ont une grande prégnance en nous car le chant, qui lie un texte et une musique, fait entrer ceux-ci en mémoire. Comme les oraisons, les préfaces et les autres paroles de la liturgie, ils sont un lieu important de la médiation entre la Parole et nos paroles humaines.

2.12 Le corps de celui qui chante est le lieu saint où il se tient devant Dieu. Dans la liturgie chrétienne, le chant d'assemblée demande le corps de chacun, livré et relié à tous, en vue de former un seul corps. Les croyants, rendus capables par leur chant de faire corps, unis par l'Esprit pour être le corps du Christ, participent au mystère de l'Incarnation et disent la gloire de Dieu.

3. Célébrer d'un seul coeur et d'une même voie.

3.1 Dans la célébration liturgique, musique et chant permettent à tous de s'assembler, de s'accueillir semblables et différents, de faire corps sans exclure personne, de rejoindre l'action de grâce de l'ekklesia en prière. Pour libérer le chant profond de tous et de chacun, la musique liturgique doit toucher à l'intime ceux et celles qui y prennent part en s'accordant à leurs rythmes vitaux. Le corps apaisé, conduit au coeur pacifié, l'unité de l'être à l'union des personnes. Dans le même mouvement, en communiant par l'écoute et le chant, les membres de l'assemblée sont appelés à sortir d'eux-mêmes pour aller vers les autres.

3.2 Dans l'action liturgique, la musique et les chants tiennent une fonction hospitalière: ouvrir à l'écoute, créer un espace d'identité mystique où les êtres partagent ce qui les fonde. Ils disposent le groupe et les individus à ne former qu'un seul peuple. La musique et les chants donnent à chacun d'habiter la maison du Seigneur et de s'associer à la haute louange qui retentit.

3.3 Pour que le plus petit y trouve aussi une place, la musique liturgique ne doit pas être inaccessible. Pour que chacun puisse être guidé sur un chemin de libération, elle ne peut pas s'enfermer dans des lieux communs. Comme des voyageurs séjournant en terre étrangère, les fidèles rassemblés font monter un chant nouveau qui apparaît alors à la fois connu et inouï.

3.4 Dans l'humilité du service, le chant révèle à la communauté ecclésiale qu'elle a un rôle prophétique. Le chant communautaire manifeste à tous que chacun ne cesse de se recevoir de l'autre et d'enrichir l'autre de son bien propre. Il se rappelle ainsi que la communauté a un combat à mener contre le refus du partage, l'oubli des indifférences, l'asservissement des plus petits.

3.5 Se laisser pacifier, unir, libérer, accueillir et convertir; c'est cela célébrer par la voix et les instruments. Si tel est le chant dans la

liturgie chrétienne, le ministère musical en Église présente un caractère redoutable. Compositeurs, chantres, instrumentistes ne peuvent s'y vouer en vérité que s'ils offrent à l'assemblée de devenir sujet de la célébration en formant un seul corps, et que s'ils demeurent, avec elle, à l'écoute de ce que dit l'Esprit.

3.6 En liturgie, la musique et le chant ont mission de favoriser, d'accompagner et d'exprimer le passage de la mort à la vie qui est le fruit de toute action sacramentelle. Sans violence, musique et chant peuvent arracher le disciple à la contemplation de soi-même et lui ouvrir les horizons plus larges de la promesse évangélique. Toutefois personne - ni officiant, ni chantre ni aucun ministre - ne détient la maîtrise du moment où s'accomplit en chacun des membres de l'assemblée la dépossession de soi, ni à fortiori la transition pascale ou l'adoption filiale.

Bibliografie

ADAM, Adolf. *Liturgika: Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Přel. V. Konzal; P. Kouba. 1.vyd. Praha : Vyšehrad, 2001. 472 s.

Apoštolský list svatého otce Jana Pavla II. biskupům, kněžím a věřícím laikům k roku eucharistie (říjen 2004-říjen 2005): *Mane nobiscum Domine*, Praha: Česká biskupská konference, 2004: Dostupný z: <http://tisk.cirkev.cz/art/clanek.asp?id=6073>

CRIVELLI, J.-C., *The act of singing in an antropological perspective*, 2002, 10 s.

DECLEIRE, Vincent. *Universa Laus Documents I and II, some comparative readings*. Gazzada: Universa Laus International, 2003, 13 s.

DEMEL, Zdeněk. *Liturgické služby laiků v dějinách*. Getsemany (7-8) 2004, s.139-158

Dokumenty II. vatikánského koncilu. Přel. Pracovní skupina pod vedením Oto Mádra. 2.vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 603 s.

DUCHESNEAU, Claude; VEUTHEY, Michel. *Music and Liturgy: The Universa Laus Document and Comentary*. Přel. P. Inwood. Washington, DC: The Pastoral Press, 1992. 175 s.

JANDEJSEK, Petr. *O církvi a liturgii*. Getsemany (6) 2000, s. 138-142

Kongregácia obradov: Musicam sacram, inštrukcia o posv. hudbe v liturgii: Dostupný z WWW: <http://liturgickahudba.szm.sk/dokumenty.htm>

KUNETKA, František. *Stručné dějiny hudby a zpěvu v liturgii*. 1.vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, s.r.o., 1999. 34 s.

The Music Documents: Music in Catholic Worship and Liturgical Music Today . Portland: Oregon Catholic Press, 1995. 54 s.

The Milwaukee Symposia For Church Composers: A Ten-Year Report. Archdiocese of Milwaukee, 1992. copublished by: WashingtonDC: The National Association of Pastoral Musicians; Chicago: Liturgy Training Publications

MUNIER, C. *Statuta Ecclesiae Antiqua* 98. Concilia Gallie A. 314-A. 506, Corpus Christianorum Series Latina 148, Turnholti 1963

PAVLÍKOVÁ, Anna. *Teologické texty: Současné požadavky na liturgickou hudbu* (1)2005. Dostupný z WWW: <http://www.teologicketexty.cz/index.php?s=clanek&kod=20060304144321&nadpis=Soucasne-pozadavky-na-liturgickou-hudbu>

Pius X.: Tra le sollecitudini, Motu proprio: Dostupný z WWW:<http://liturgickahudba.szm.sk/dokumenty.htm>

RICHTER, Klement. *Liturgie a život*. Přel. J. Sokol; O. Bastl. 2.vyd. Praha: Vyšehrad, 2003. 296 s.

Rukověť varhanikova aneb návod, kterak při mši svaté hráti, 2006: Dostupné z WWW: <http://varhanici.euweb.cz>

The Snowbird Statement on Catholic Liturgical Music. Salt Lake City, 1995

Stránky o liturgické hudbě: Dostupné z:<http://lithudba.wz.cz>

Universa Laus - Document II: De la musique dans les liturgies chrétiennes. Service diocésain de la Pastoral: Dostupný z WWW: <http://voixnouvelles.online.fr/universalaus.html>

Universa-Laus-Dokument 80: O hudbe při bohoslužbe. Adoramus Te: časopis o duchovnej hudbe. (2) 2000, s.12-13

Universa-Laus-Dokument 80: O hudbe při bohoslužbe. Adoramus Te: časopis o duchovnej hudbe. (3) 2000, s. 13-15

Universa-Laus-Dokument 80: O hudbe při bohoslužbe. Adoramus Te: časopis o duchovnej hudbe. (4) 2000, s. 10-12